

Prvi dio

Pojedinac i zajednica

Nastavna jedinica 1

**Stereotipi i predrasude. Šta je identitet?
Kako doživljam druge, kako oni vide mene?**

Nastavna jedinica 2

Ravnopravnost. Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Nastavna jedinica 3

Različitost i pluralizam. Kako živjeti zajedno u miru?

Nastavna jedinica 4

Sukob. Šta uraditi kada se ne slažemo?

NASTAVNA JEDINICA 1

Stereotipi i predrasude

Šta je identitet?

Kako doživljavam druge, kako oni vide mene

1.1. Kako drugi doživljavaju određenu osobu...

Osoba je više nego što se to obično misli

1.2. Kako se sve osoba može opisati?...

Kako dobiti bolju sliku o osobi?

1.3. Stereotipi i predrasude

Naše viđenje drugih ljudi, grupa ili zemalja

1.4. Stereotipi o meni!

Kako vidim samog sebe – kako me drugi vide?

NASTAVNA JEDINICA 1: Stereotipi i predrasude

Šta je identitet? Kako doživljam druge, kako oni vide mene?

Ko sam ja zapravo? Svakog dana, učenici iskuse najrazličitije vrijednosti i načine zajedničkog života. Kako bi pronašli svoje mjesto, moraju razviti sposobnost pravljenja izbora. Šta mogu uraditi, šta ne smijem uraditi? Šta je dobro, a šta loše? Djeca i mladi brzo shvate da se na ova pitanja ne može lako odgovoriti. Ono što je dobro u jednom slučaju može biti loše u nekom drugom. Kako mogu odlučiti? Koje smjernice imam?

Dva važna instrumenta za lične smjernice jesu državni ustav i njegov pristup ljudskim pravima. To su dvije polazne tačke koje pokazuju pluralizam vrijednosti u društvu. Najvažniji princip jeste lična sloboda, koja svakom pojedincu daje pravo da razvije svoju ličnost u okruženju međusobne tolerancije i odgovornosti, doprinoseći tako i zajednici u kojoj živi i čovječanstvu uopšteno. Možemo se uveliko razlikovati po našim stavovima i interesima, pod uslovom da smo se složili oko pravila kako možemo mirno raspravljati o svojim nesuglasicama.

Djeca i mladi trebalo bi da znaju da se i odrasli muče s izazovima i zahtjevima s kojima se suočavaju. Takođe bi trebalo da shvate da nastavnici ne posjeduju ključ apsolutne istine, nego prave greške i pokušavaju da na njima uče.

Ova nastavna jedinica bavi se nekim od pitanja o razvoju identiteta osobe i o tome kako ljudi i grupe doživljavaju sami sebe i druge. Učenici bi trebalo da shvate da njihov identitet određuju i oni sami i njihova komunikacija s drugima. Identitet se određuje kako pronalaskom razlika među pojedincima tako i potrebom za pripadanjem i zaštitom porodice i vršnjaka. Mladi ljudi će sebe bolje razumjeti kada istražuju svoje lične osjećaje i potrebe, svoj lični razvoj i želje za budućnost. Treba da eksperimentišu s različitim oblicima ponašanja i proširuju svoj spektar odnosa s drugima, a to će naučiti kroz konstruktivan doprinos situacijama društvene komunikacije.

Društvena i politička istorija naše države ima snažan uticaj na naš sadašnji život. Učenici bi trebalo da postanu svjesni tog uticaja tako što će redovno prikupljati informacije o aktuelnim problemima i o njima raspravljati, čime će formirati svoje lično mišljenje i slušati mišljenja drugih. Oni moraju posvetiti veliku pažnju stavovima, predrasudama i stereotipima koji su dio javnog mišljenja. Osoba treba da bude svjesna ovih suptilnih oblika uticaja kako bi se mogla protiv njih boriti, te kritički razmatrati vlastite izbore kako bi ih, po potrebi, mogla izmijeniti.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- upoznati vrste stereotipa i kako se stvaraju predrasude;
- shvatiti da pojedincima i grupama stalno pripisujemo određene kvalitete;
- shvatiti da nam takvo pripisivanje pomaže da se nosimo sa složenošću naših svakodnevnih života;
- shvatiti da takvo pripisivanje može biti štetno i nepošteno;
- naučiti da takvo pripisivanje potpomaže stvaranje identiteta pojedinca i grupe;
- naučiti da je identitet složena stvar, a to znači da svaku osobu možemo i moramo drukčije razumjeti i opisati.

NASTAVNA JEDINICA 1: Stereotipi i predrasude

Šta je identitet? Kako doživljam druge, kako oni vide mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Kako drugi vide određenu osobu?	Učenici doživljavaju složenost gledišta i sami biraju.	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i oni formiraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.	Opisi uloga, radni list za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki listovi papira, flomasteri.	Grupni rad
Lekcija 2: Kako se sve osoba može opisati?	Učenici shvataju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan isti identitet.	Učenici vježbaju i glume određene situacije i predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvataju da se bez njihovog učešća i njihovog doprinosa nastavna jedinica ne može nastaviti.	Igranje uloga, prezentacija i vođena plenarna rasprava
Lekcija 3: Stereotipi i predrasude	Učenici shvataju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali takođe nepravilnih gledišta o pojedincima, grupama ljudi i cijelim državama.	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.	Prazni listovi papira i flomasteri.	Grupni rad, plenarna rasprava
Lekcija 4: Stereotipi o meni!	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče kako da to prihvate. Oni bolje shvataju kako drugi vide i reaguju na njihov identitet.	Učenici opisuju sebe i druge i zatim upoređuju svoje rezultate.	Radni list za učenike 1.2.	Rad u parovima, plenarna rasprava

Lekcija 1

Kako drugi vide određenu osobu

Osoba je više nego što se to obično misli

Obrazovni ciljevi	Učenici doživljavaju složenost gledišta i sami biraju.
Učnički zadaci	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i oni formiraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.
Sredstva	Opisi uloga, radni list za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki listovi papira, flomasteri.
Metodi	Grupni rad

Lekcija

Učenici se dijele u tri grupe i dobiju radne listove za učenike 1.1 (u tri verzije za različite grupe), veliki list papira i flomaster. (U velikim razredima učenici se mogu podijeliti u više grupa, ali tada nastavnik obezbjeđuje više scena za glumu, ili se isti zadatak daje različitim grupama. Ovo drugo rješenje može biti zanimljiv scenarijo, jer će pokazati koliko opisi i shvatanja mogu biti različiti.) Tada nastavnik priča priču o dječaku koji se preselio i istražuje svoju novu okolinu. Govori razredu o dječakovom dnevniku, ali ga ne čita naglas, jer je svaka grupa dobila samo dio teksta.

Dodatne informacije za nastavnike

Cijeli tekst ovako glasi:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakovan u nekoj od kutija.

Ispred naše školske zgrade je veliko fudbalsko igralište. Bio sam srećan zbog toga jer volim da igram fudbal. Zato sam ponio svoju loptu i želio sam da počnem da treniram. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me zar ne znam da čitam. Nijesam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam juče došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Tri verzije radnih listova za grupe sadrže različite djelove dnevnika. Gledište grupa će se razlikovati zavisno od informacije koju su dobili. Stoga, svaka grupa vidi samo dio dječakovog identiteta i prikazuje ovo gledište igrajući uloge. Kako zadaci i traže, grupe prvo prezentiraju svoje grupe pridjeva. Jedan član svake grupe bilježi rezultate iz grupne rasprave na veliki list za prezentaciju na sljedećem času.

Sada se svaka grupa odlučuje za krako predstavljanje svoje interpretacije igrajući uloge. Te uloge bi prvo trebalo objasniti i o njima raspraviti u razredu, a zatim uvježbati. To se može odvijati u različitim uglovima učionice, ili možda u velikoj školskoj sali, unutarnjim prostorijama, ili, ako vrijeme dopušta, na igralištu. Čak i ako se gluma odvija sporo negdje na početku, trud će se isplatiti. Za mnoge učenike ono što im je često teško izraziti riječima to je prilika da sada možda izraze jednostavno i jasno.

Cilj za učenike tokom ovog časa jeste da imaju napisane popise pridjeva na plakatima i da su uvježbali scenu.

Na kraju časa nastavnik skupi plakate (ponovno će ih podijeliti na početku sljedećeg časa) i sprovodi kratko propitivanje. Daje pozitivne povratne informacije i provjerava temu za sljedeći čas.

Lekcija 2

Kako se sve osoba može opisati?...

Kako dobiti bolju sliku o osobi?

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan isti identitet.
Učenički zadaci	Učenici vježbaju i glume scene i predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.
Sredstva	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvataju da se bez njihovog učešća i njihovog doprinosa nastavna jedinica ne može nastaviti.
Metodi	Gluma po ulogama, prezentacija i plenarna rasprava.

Lekcija

Prvi dio

Nastavnik objašnjava tok časa. Daje grupama još pet minuta da uvježbaju svoje scene. Scene se tada predstavljaju.

Prvo jedan član grupe čita razredu dio iz dnevnika koristeći plakat iz prve lekcije. Tada grupa odglumi scenu. Savjetuje se da se sve scene odigraju bez prekidanja. Ako je više grupa dobilo isti dio iz dnevnika, trebalo bi da prikažu scene, s malim razlikama, jednu nakon druge.

Pošto su grupe završile, nastavnik daje pozitivne povratne informacije i opet kratko objasni koji je bio cilj ovih scena. Ako je razred naviknut na ovaj oblik nastave učenici će lako moći da pređu na sljedeći korak. Ako nijesu, savjetuje se da nastavnik učenicima da priliku da razmisle o nizu scena razmatrajući aspekte sadržaja i forme.

Evo nekih primjera kako nastavnik može ubrzati razmišljanje o glumi:

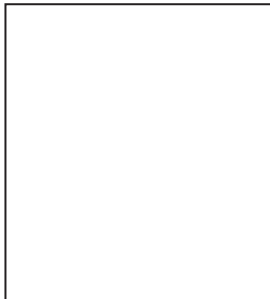
- Kakvo je naše iskustvo kao grupe?
- Jeste li otkrili nešto novo o sebi?
- Kako smo uspjeli da prikažemo likove onakvima kakvi su bili?

Drugi dio

Tokom drugog dijela časa, učenici postavljaju svoje stolice u dva polukruga oko table. Tada nastavnik na tabli izloži plakate jedan pokraj drugog. Učenici gledaju kako se prezentacija razvija:

Evo kako ga drugi vide:

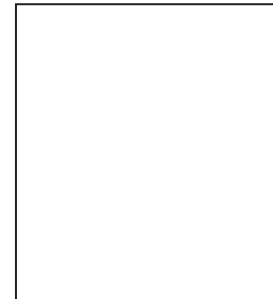
Učenici

Nastavnici

Komšije

U naknadnoj raspravi učenici bi trebalo da shvate da je potpuno normalno da različiti ljudi ili grupe različito doživljavaju osobu. Trebalo bi da shvate da ne mogu koristiti kategorije poput „tačno“ i „netačno“ kako bi opisali svoje tačke gledišta. Zapravo, da bi bili pravedni prema dječaku, bilo bi pogrešno dopustiti samo jedan ugao gledanja kako bi ga opisali.

Moguće sugestije za nastavnika kako bi podstakao kritičko razmišljanje u razredu:

- Kada vidim ove različite opise pomalo sam zbunjen.
- Pa šta je sada tačno?
- Ko je Maks zapravo?

Nastavnik čeka dok nekoliko učenika ne digne ruku i onda ih pušta da daju različite odgovore. Zapisuje odgovore u popisu na tabli ili, što je još bolje, na *flip chart*-u.

Šta možemo reći o dječaku?

- Kako ga možemo primjereno opisati?
- Prva izjava
- Druga izjava
- Treća izjava
- Četvrta izjava
- Peta izjava

Na kraju časa nastavnik daje sažetak svih učeničkih uvida tokom prve dvije lekcije. Prednost je ukoliko postoji *flip chart* na koji bi se bilježile te izjave koje se mogu prezentirati na sljedećim časovima. Sljedeće poente mogle bi se pokazati korisnim:

Identitet

- Postoji mnogo strana identiteta neke osobe.
- Često drugi ljudi (komšije, prijatelji, nastavnici, stranci) imaju potpuno različit doživljaj iste osobe
- Moramo slušati različita gledišta ako želimo znati više o
- ...
- ...

Na kraju časa, nastavnik traži povratnu informaciju od učenika, pazeći da ne komentariše učeničke primjedbe.

Postoje različiti načini na koje se to može uraditi. Nije uvijek najbolje rješenje pitati razred kao cjelinu, jer je mnogo češći slučaj da će istih nekoliko učenika odgovarati i povratna informacija će ostati neodređena. Zato se ovdje preporučuje model table za pikado. To je metoda dobijanja brze povratne informacije koja dopušta svakom učeniku da precizira svoj odgovor. U dodatku se daje detaljan opis tog oblika povratne informacije.

Nastavnik tada daje kratki uvid u sljedeće dvije lekcije, u kojima učenici neće posmatrati pojedince nego grupe unutar društva i cijele države.

Lekcija 3

Stereotipi i predrasude

Naše viđenje drugih ljudi, grupa ili zemalja

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali također nepravičnih gledišta o pojedincima, grupama ljudi i cijelim državama.
Učenički zadaci	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.
Sredstva	Prazni listovi papira i flomasteri.
Metodi	Grupni rad, plenarna rasprava.

Ključni pojmovi

Stereotipi: To su mišljenja koje grupe imaju o sebi ili o drugim grupama.

Predrasude: To su emocijama nabijena mišljenja o društvenim grupama (često manjinama) ili određenim ljudima (često iz manjinskih grupa).

Lekcija

Cilj ove lekcije jeste da se učenicima omogući da svoje razumijevanje o tome kako vidimo druge na nivou pojedinca prenesu na uopšteniji nivo, tj. kako prosuđujemo veće grupe, vjerske zajednice, etničke grupe ili države.

Nastavnik pripremi kratko, jasno strukturirano predavanje o razlikama između stereotipa i predrasuda koje će održati na početku časa.

Rezimirajući procese učenja te rezultate i uvide koji su dobijeni u prethodne dvije lekcije, nastavnik pomaže učenicima da razumiju razliku između stereotipa i predrasuda. Nastavnik uvodi ta dva pojma govoreći o različitim viđenjima dječaka o kojem se raspravljalo u prethodne dvije lekcije. Nastavnik pokušava da predstavi ta viđenja kao stereotipe i predrasude (vidi dodatne materijale za nastavnike na kraju ovog poglavlja, gdje je uključen i model za ovo krako ključno predavanje). U sljedećem koraku, učenici formiraju manje grupe i rade na opisivanju društvenih grupa, na primjer:

- dječaci i djevojčice;
- zanimanja;
- etničke grupe;
- države;
- kontinenti.

Važno je ne pitati učenike da daju svoje lično viđenje drugih. Trebalo bi da zamisle šta bi društvo, komšije ili mediji mogli reći ili misliti o grupama koje su im zadate u ovom zadatku.

Učenici pokušavaju da razlikuju stereotipe i predrasude primjenjujući ono što su čuli od nastavnika na početku časa.

Nastavnik može zapisati neke smjernice na tablu, a učenici sami pripremaju svoju prezentaciju rezultata u obliku popisa. Iskustvo je pokazalo da će popis pripremljen unaprijed (vidi primjer ispod) pomoći učenicima da bilježe ideje za kasniju upotrebu u raspravi.

Nakon početnog predavanja nastavnika o stereotipima i predrasudama, učenici rade u grupama od troje ili četvero otprilike 15 minuta kako bi razmišljali o navedenom zadatku. Nastavnik bi trebalo pažljivo da promisli koji primjer da ponudi. Zavisno o političkoj situaciji u određenoj državi, moguće je izabrati primjere koji su bliski vlastitim iskustvima učenika. S druge strane, nastavnik bi trebalo da spomene etničke grupe koje žive u državi ili zajednici samo ako taj izbor nikog ne vrijeđa i samo ako ne postoji mogućnost da će se dogoditi bilo kakve rasprave i neslaganja koja bi mogla izmaknuti kontroli.

Grupne rasprave i rezultate trebalo bi prezentirati na plenarnom dijelu. Svaka grupa bira predstavnika koji će predstaviti rezultate svoje grupe prateći sljedeći model kriterijuma:

- naša država, naša grupa, naša etnička pripadnost, naše zanimanje;
- stereotipi koje je grupa konstatovala;
- predrasude koje je grupa konstatovala;
- naše pretpostavke zašto grupe imaju takva gledišta;
- naša mišljenja, uključujući i razlike u mišljenju.

Nastavnik će pomoći učenicima zapisujući rezultate svake grupe (u obliku bilješki) na *flip chart*-u.

Primjer kako da se bilježe rezultati kako bi pomogli učenicima:

Grupa	Država/zanimanje/grupa	Stereotipi	Predrasude	Komentari
1				
2				
3				
4				
5				

Na kraju nastavnik zaključuje lekciju dajući osvrt kako na tok tako i na rezultate, potom informiše razred o sljedećim koracima.

Lekcija 4

Identitet: Stereotipi o meni!

Kako vidim samog sebe – kako me drugi vide?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče kako da to prihvate. Oni bolje shvataju kako drugi vide i reaguju na njihov identitet. Ispituju uticaj koji njihov identitet ima na druge.
Učenički zadaci	Učenici opisuju sebe i druge i zatim upoređuju svoje rezultate.
Sredstva	Radni list za učenike 1.2.
Metodi	Rad u parovima, plenarna rasprava.

Lekcija

Nastavnik počinje čas rezimirajući rezultate dvije prethodne lekcije i objašnjavajući raspored današnjeg časa.

Nastavnik tada podsjeća razred da su započeli gledajući pojedinca (dječakovu ličnu situaciju) te da su se onda prebacili na razmatranje doživljaja većih grupacija poput zanimanja, etničkih grupa i cijele države. Sada će se opet fokusirati na pojedinca, ali ovog puta će svaki učenik za sebe – svako u razredu – biti fokus posmatranja. Skoncentrisaće se na pitanje:

Ko sam ja?
Kako bih opisao sam sebe? samopercepcija
Kako bi me učenik u razredu opisao? percepcija od strane drugih

Nastavnik u svom uvodu časa crta navedenu tabelu na tablu ili *flip chart*. Nastavnik takođe može pitati učenike da ponove ono što su naučili u prethodna dva časa o razlikama između samopercepcije i percepcije od strane drugih. Kao dodatak, ili kao alternativu, može ponoviti ključne pojmove stereotipa i predrasuda.

Sada nastavnik uzima materijale pokazujući učeničke opise Maksa. Oni bi trebalo da pomognu učenicima da se sjete što je moguće više kvaliteta i karakteristika ljudi. Učenici dobijaju zadatak da ispišu što je moguće više pridjeva koji se mogu koristiti za opisivanje osobe. Nastavnik će zasigurno morati da dadne neke ideje i predloge u tom trenutku. Na primjer, učenici mogu dobiti smjernice o kategorijama koje opisnim pridjevima daju značenje. Takve kategorije mogu uključivati sljedeće:

Kako bismo opisali ljude:

- jesu li dobrog raspoloženja?
- jesu li lošeg raspoloženja ili čak bijesni?
- jesu li dobri prijatelji?
- želimo li opisati kako izgledaju?
- želimo li ih opisati kao učenike?

Cijeli razred bi trebalo da bude uključen, radije nego da pitamo nekoliko učenika da kažu svoje ideje u frontalnoj metodi nastave. To se može postići sljedećom vježbom⁵ u kojoj učenici rade sami kako bi iznijeli niz ideja. U uglovima učionice, ili na odvojenim stolovima, trebalo bi okačiti ili postaviti velike listove papira. Na tim papirima daju se različite ključne riječi ili kategorije kao naslovi. Učenici se kreću učionicom u tišini i zapisuju svoje ideje na te panoe (idealno bi bilo flomasterima koji stoje uz svaki pano). S obzirom na to da mogu vidjeti ono što su drugi učenici napisali, učenici ne bi trebalo da se ponavljaju, ali mogu dodavati komentare i nove ideje.

⁵ Ovdje predložena vježba slična je „Zidu tišine“ (vidi Knjigu VI, Razvijanje novih ideja u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Rezultat takve vježbe mogao bi izgledati ovako:

Kakva je osoba kada je dobro raspoložena?
– vesela
– šali se
– opuštena
– pričljiva
– pjeva
– šarmantna
–

Nije potrebna dalja razrada u plenarnoj raspravi, jer je svrha ove vježbe da učenici dobiju ideje za rad u okviru sljedećeg koraka. Nastavnik bi do ovog trenutka već trebalo da razmisli koji bi učenici mogli da rade zajedno u parovima. Ovo je važno jer je tema s kojom će se učenici susresti osjetljiva. Zbog toga bi nastavnik trebalo da izbjegne spajanje učenika koji jedni drugima nijesu dragi, i trebalo bi da bude siguran da ničiji osjećaji neće biti povrijeđeni.

Parovi dobiju sljedeći zadatak:

Sada ćete istražiti kako doživljavate sami sebe i jedni druge. Napravite ovo na sljedeći način:

- Prvo, radite sami.
- Pogledajte opise na panoima u učionici i izaberite riječi koje vas, po vašem mišljenju, dobro opisuju. Napišite ih na radnom listu.
- Dodajte svoje kvalitete i opise u određenim situacijama koje niste pronašli na panoima. Napišite ih na radnom listu.
- Onda opišite svog partnera na isti način.
- Nakon što oboje završite zadatak, razmijenite svoje rezultate. Bit će zanimljivo vidjeti koji se opisi i stavovi slažu, a koji razlikuju ili su čak u suprotnosti jedni s drugima. Izrazite svoje misli i osjećaje:
 - Šta me iznenađuje?
 - Šta me čini srećnim?
 - Šta mi smeta?
 - Šta me vrijeđa?
 - Možeš li svoj stav potkrijepiti nekim primjerima?
 - Koji opisi su (pozitivni ili negativni) stereotipi?

Nastavnik bi trebalo da odluči hoće li organizovati konačno plenarno izlaganje na kraju ovog časa (što je ujedno i kraj ove nastavne jedinice, iako su nastavnici mogući) ili će ukrako prikazati procese učenja kroz zadnje četiri lekcije. Koju god metodu da izabere, nastavnik će primijetiti da se radna atmosfera u razredu poboljšala tokom ove nastavne jedinice.

Učenici će razviti bolje međusobne odnose i imaće zanimljiva otkrića koja međusobno razmjenjuju. Sada su sposobni da razlikuju:

- stereotipe i predrasude;
- samopercepciju i percepciju od strane drugih.

Napredovali su u razvoju socijalnih vještina, što će im koristiti u svakodnevnom životu, kako u razredu tako i u školi u cjelini. Učenici će često nailaziti na teme koje su se pojavile u ove četiri lekcije pa će dodatno utvrditi to što su naučili.

Radni list za učenike 1.1

(Prva grupa)

Igranje uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakovan u nekoj od kutija.”

Zadaci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maksovi drugovi u razredu koristili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
2. Šta mislite šta će učenik u Maksovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Radni list za učenike 1.1

(Druga grupa)

Igranje uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Ispred naše školske zgrade je veliko fudbalsko igralište. Bio sam srećan zbog toga jer volim da igram fudbal. Zato sam ponio svoju loptu i želio sam da počnem da treniram. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me zar ne znam da čitam. Nijesam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi.“

Zadaci:

3. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maxovi drugovi u razredu koristili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
4. Šta mislite šta će učenik u Maxovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Radni list za učenike 1.1

(Treća grupa)

Igranje uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika i zadatak.

Izaberite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Porodica mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam juče došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Zadaci:

5. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maxovi drugovi u razredu koristili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
6. Šta mislite šta će učenik u Maxovom razredu ostalim učenicima reći o njemu? Uvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Dodatni materijali za nastavnike

Stereotipi i predrasude

Šta je stereotip?

Ljude često određujemo kao pripadnike određenih grupa, zavisno od njihove kulture, njihovih vjerskih uvjerenjima, njihovog porijekla i vanjskih obilježja poput boje kože, visine, frizure ili načina odijevanja.

Često ova definicija grupa ide zajedno s dodjeljivanjem određenih kvaliteta ljudima, pa se te određene slike vežu za pojedine grupe. Kada su te slike pretjerane do te mjere da teško odgovaraju stvarnosti zovemo ih stereotipima.

Stereotipi se takođe mogu pronaći u knjigama (čak i školskim udžbenicima), stripovima, reklamama ili filmovima. Skoro je sigurno da ste i vi naišli na takve stereotipe. Sjetite se, na primjer, slike afričkih žena koje nose suknje od palminog lišća, imaju debele usne i male kosti koje su im probodene kroz nos.

Od stereotipa do predrasude

Ako o osobi ili grupi sudimo samo prema stereotipima, a ne kao o pojedincu ili grupi pojedinaca, to već prelazi u predrasudu. Mišljenje o osobi ili grupi već formirano, a da ih zapravo i ne poznajemo. Takva gledišta i ideje najčešće nemaju nikakve veze sa stvarnošću i često su nepovoljna ili neprijateljska.

„Pozitivni“ stereotipi

Međutim, postoje i pozitivni stereotipi. Na primjer, ako neko kaže da crni ljudi brzo trče, to možemo nazvati pozitivnim stereotipom. „Pa šta ima loše u tome?“ mogli biste da pomislite. Ali u ovom slučaju ljudi su takođe nepravedno stavljeni u isti „koš“. Samo razmislite: je li stvarno istina da svi crni ljudi brzo trče?

Koja je pozitivna svrha stereotipa?

Čini se da predrasude čine svijet jednostavnijim i manje komplikovanim. Ako ljudi sretnu druge ljude koji im se čine čudnima, to im često daje osjećaj nelagodnosti. U takvim situacijama predrasude omogućavaju ljudima da potisnu svoju nelagodnost – ja se mogu pretvarati da znam sve o drugome/ima i ne moram postavljati nikakva pitanja. Ali kao posljedica toga, od samog početka smislen susret i istinsko razumijevanje postaju nemogući.

Koja je posljedica predrasuda?

Predrasude su uvredljive. Prije svega, koriste se kako bi se prema nekome nepravilno postupalo. Predrasude ljude lišavaju mogućnosti da pokažu ko su i šta su sposobni da postignu. Na primjer, poslodavac možda neće dati posao turskom kandidatu jer je čuo da „oni“ uvijek kasne na posao. Neki ljudi su skloni predrasudama i populističkim idejama iako ne znaju nikoga ko bi mogao potvrditi ova negativna gledišta.

Šta možemo uraditi protiv predrasuda?

Predrasude teško izumiru i zbog toga se teško nositi s njima. Ali nema potrebe gubiti nadu: niko nije rođen s predrasudama. One se nauče i stoga se mogu i odučiti. Prije nego procijenite određenu osobu pitajte je da vam objasni zašto je napravila to o čemu se raspravlja. Sjetite se da vi sigurno ne biste voljeli da vas osude prije nego što vas saslušaju.

Radni list za učenike 1.2

Samopercepcija – percepcija od strane drugih

Rad u paru

Komentari nakon rasprave - Gdje nam se gledišta slažu - Gdje nam se gledišta razlikuju - Zapažanja	Kako opisujem sebe (moja samopercepcija)	Kako opisujem druga iz škole (moja percepcija nekog drugog, koju sam ja napisao)	Komentari nakon rasprave - Gdje nam se gledišta slažu - Gdje nam se gledišta razlikuju - Zapažanja

NASTAVNA JEDINICA 2

Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

2.1. Razlike i sličnosti

Jesam li jednak? Jesam li drugačiji?

2.2. Vesnina priča

Kako bismo reagovali da se to dogodi nama?

2.3. Ravnopravnost između muškaraca i žena

Kako bi trebalo da se ponašamo prema muškarcima i ženama?

2.4. Socijalna pravda

Kako bi trebalo da se nosimo s nejednakostima?

NASTAVNA JEDINICA 2: Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Ravnopravnost kao pojam definiše da svako, bez obzira na godine, pol, rod, vjeru, etničku pripadnost itd., ima jednaka prava.

Predgovor Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima počinje riječima „priznavanje urođenog dostojanstva, ravnopravnosti i neotuđivih prava svih članova ljudske zajednice temelj je slobode, pravednosti i mira u svijetu“. Pojam građanstva ne može se odvojiti od pitanja ravnopravnosti. Postojanje neravnopravnosti unutar ili između društava ometa uspješno građanstvo. Ideja ravnopravnosti je, stoga, u središtu obrazovanja za demokratsko građanstvo. Kao takvo mora sagledati pitanje ravnopravnosti i trebalo bi da osposobi pojedince da djeluju protiv svih oblika diskriminacije.⁶

Raznovrsnost (diverzitet) podrazumijeva izdizanje iznad ideje tolerancije do istinskog poštovanja i uvažavanja različitosti. Ona je središte ideje pluralizma i multikulturalnosti, i kao takva kamen je temeljac za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava stoga mora uključivati i mogućnost da se ispitaju percepcije i dovedu u pitanje predrasude i stereotipi. Njegov cilj takođe mora da bude njegovanje i prihvatanje razlika unutar lokalnih, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zajednica.⁷

Na solidarnost se može, na mnoge načine, gledati kao na sposobnost pojedinaca da se izdignu iznad vlastitog prostora i prepoznaju i budu spremni da brane i promovišu prava drugih. Ključni cilj obrazovanja za demokratiju i ljudska prava takođe jeste da pojedincima pruži znanje, vještine i vrijednosti koje su im potrebne kako bi u potpunosti učestvovali u životu svoje zajednice. Kako je ranije istaknuto, djela solidarnosti usko su vezana uz ideju djelovanja. Međutim, solidarnost je više stvar uma nego stvar ponašanja.⁸

Predrasuda je sud koji donesemo o drugoj osobi ili ljudima, a da ih u stvari i ne pozajemo. Predrasude mogu biti negativnog ili pozitivnog karaktera. One se uče kao dio naših procesa socijalizacije i vrlo ih je teško mijenjati ili iskorijeniti. Stoga je važno da budemo svjesni njihovog postojanja.

Diskriminacija se može provoditi direktno ili indirektno. Direktnu diskriminaciju karakteriše namjera da se osoba ili grupa diskriminiše, kao kada zavod za zapošljavanje odbije romskog kandidata ili kada agencija za iznajmljivanje ne želi da iznajmljuje stanove emigrantima. Indirektna diskriminacija usmjerena je ka određenoj politici ili mjeri. Događa se kada naoko neutralna zakonska odredba, kriterijum ili ponašanje stavlja osobu ili određenu manjinu u de fakto neravnopravan položaj u poređenju s drugima. Primjeri mogu ići od minimalnih uslova o visini vatrogasaca (što bi moglo isključiti mnogo više ženskih nego muških kandidata), do trgovačkog centra koji ne zapošljava osobe u dugim suknjama, ili vladinog zavoda odnosno školskih propisa koji zabranjuju ulaz ili prisutnost ljudi koji nose marame. Ova naoko neutralna pravila koja se odnose na etničku ili vjersku pripadnost mogu značiti pretjerano nepovoljan položaj pripadnika određenih manjina ili vjerskih grupa koji nose duge suknje ili marame.⁹

Pojam „rod“ odnosi se na društveno stvorene uloge muškaraca i žena koje im se pridodaju na osnovu njihovog pola. Rodne uloge, stoga, zavise od određenog društveno-ekonomskog, političkog i kulturološkog konteksta i na njih utiču i drugi faktori uključujući rasu, etničku pripadnost, društveni položaj, seksualnu orijentaciju i starosno doba. Rodne uloge se uče i poprilično se razlikuju unutar ili između kultura. Za razliku od biološkog pola, rodne uloge mogu se promijeniti.¹⁰

⁶ Preuzeto iz „Rječnika pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O’Shea, Savjet Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid

Ekonomska i socijalna prava uglavnom se tiču uslova koji su potrebni za puni razvoj pojedinca i obezbjeđivanje odgovarajućeg standarda života. Često se nazivaju „drugom generacijom“ ljudskih prava i puno ih je teže nametnuti, jer se smatra da su zavisna od dostupnih sredstava. Ona uključuju prava kao što su pravo na posao, pravo na školovanje, pravo na odmor i pravo na odgovarajući standard života. Ova prava su međunarodno istaknuta u Konvenciji o ekonomskim i socijalnim pravima, koju je 1966. godine usvojila Skupština Ujedinjenih nacija.¹¹

Različiti ljudi imaju različita mišljenja i stavove kad se radi o tome kako bi naše društvo trebalo da se nosi s pitanjima socijalne pravde. Ova mišljenja i stavovi uopšteno se mogu podijeliti u tri kategorije:

- Darwinisti, koji misle da su pojedinci u potpunosti odgovorni za svoje probleme i da ih treba pustiti da se sami nose s njima. Oni vjeruju da su ljudima potrebni podsticaji kako bi se više trudili. Darwinisti imaju tendenciju da ostanu izvan arene socijalnih prava.
- Simpatizeri, koji suosjećaju s onima koji pate i žele da nešto učine kako bi olakšali njihovu patnju. Oni na socijalna i ekonomska prava gledaju kao na poželjne političke ciljeve mnogo više nego kao ljudska prava. To često rezultira u pokroviteljskom pristupu ljudima koji su u teškim socijalnim uslovima.
- Tražitelji pravde, koji smatraju da se prema ljudima ponašamo nepravedno, najviše kao rezultat vladinih odluka. Oni vjeruju da oni moraju da promijene političke i ekonomske sisteme kako ljudi ne bi bili prisiljeni da žive u siromaštvu.¹²

¹¹ Preuzeto iz „Rječnika pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O’Shea, Savjet Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹² Preuzeto iz “Dužnosti bez granica. Ljudska prava i globalna socijalna pravda”, Međunarodno vijeće za politiku ljudskih prava.

NASTAVNA JEDINICA 2: Ravnopravnost

Jesi li ti ravnopravniji od mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Razlike i sličnosti	Učenici znaju da objasne jednakost i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost.	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o nekim posljedicama toga kad je neko različit.	Sveske ili listovi papira i olovke za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupama će trebati veliki listovi papira i flomasteri ako se nastavnik na to odluči.	Individualni rad i rad u manjim grupama.
Lekcija 2: Vesnina priča	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava diskriminacije.	Učenici raspravljaju o određenom slučaju diskriminacije i upoređuju ga sa situacijom u svojoj državi.	Neobvezno, kopija radnog lista za učenike 2.1.	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.
Lekcija 3: Ravnopravnost između muškaraca i žena	Učenici su u stanju da reaguju na različite diskriminatorne situacije.	Učenici razmišljaju o tome kako se oni, ali i društvo u cjelini, ponašaju prema ženama.	Kopija jedne priče iz radnog lista za učenike 2.2 za svaku grupu od 4 ili 5 učenika.	Rad u manjim grupama.
Lekcija 4: Socijalna pravda	Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu.	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici ponovo razmatraju cjelokupnu nastavnu jedinicu.	Kopije radnog lista za učenike 2.3, podijeljene u dijelove za svaki par (neobvezno).	Rad u parovima Kritičko razmišljanje

Lekcija 1

Razlike i sličnosti

Jesam li jednak? Jesam li drugačiji

Obrazovni ciljevi	Učenici znaju da objasne jednakost i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost
Učenički zadaci	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o nekim posljedicama toga kad je neko različit.
Sredstva	Sveske ili listovi papira i olovke za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupama će trebati veliki listovi papira i flomasteri ako se nastavnik na to odluči.
Metodi	Individualni rad i rad u malim grupama. Plenarna rasprava.

Lekcija

Učenici se rasporede u grupe od četvero ili petero. Svakoj grupi treba list papira i olovka. Nastavnik objašnjava da će postaviti nekoliko pitanja na koja učenici moraju odgovoriti sa da ili ne. Kao priprema za ovo učenicima se kaže da zapišu vodoravno slova od A do R, abecednim redom, ostavljajući ispod njih dovoljno mjesta. Nastavnik može isto uraditi i na tabli.

Primjer

Pitanja: A B C D E F

Odgovori: 1 0 1 0 1

Nastavnik zatim postavlja niz pitanja (od A do R) iz liste A, a učenici pojedinačno bilježe odgovore u obliku 1 („da“) odnosno 0 („ne“). Nastavnik kaže učenicima da se, ako nijesu sigurni u neki od svojih odgovora, svejedno od njih očekuje da zabilježe odgovor koji smatraju najtačnijim.

Lista A	Lista B
A. Jesi li žena?	A. Da li se uvijek osjećaš srećnim?
B. Jesi li posjetio više od jedne strane države?	B. Imaš li nokte na prstima?
C. Voliš li da se baviš nekim sportom?	C. Možeš li malo misliti?
D. Voliš li da sviraš neki instrument?	D. Je li te rodila majka?
E. Imaš li smeđe oči?	E. Možeš li da letiš bez opreme (kao što to može ptica)?
F. Jesu li ti obje bake još žive?	F. Možeš li živjeti ako ne piješ tečnost?
G. Nosiš li naočare?	G. Dišeš li?
H. Voliš li da budeš u prirodi?	H. Živiš li stalno ispod vode?
I. Jesi li prilično tiha osoba?	I. Imaš li ikakve osjećaje?
J. Jesi li prilično visok (više od prosjeka)?	J. Je li ti krv zelena?
K. Jesi li prilično tužna osoba (više od prosjeka)?	K. Jesi li ikad pao?
L. Da li se lako prehladiš?	L. Možeš li da vidiš kroz zidove?
M. Voliš li da putuješ?	M. Možeš li komunicirati s drugima?
N. Voliš li da ideš kod frizera?	N. Voliš li lijepo vrijeme?
O. Voliš li raditi na računaru?	O. Bi li ti bilo draže da ne moraš upoznavati ljude?
P. Bojiš li se visine?	P. Imaš li jezik?
Q. Je li ti smeđa boja draža od plave?	Q. Možeš li hodati po vodi (poput nekih insekata)?
R. Voliš li crtati/slikati?	R. Jesi li ponekad umoran?

Nastavnik pita jednog predstavnika iz svake grupe da zapiše njihove odgovore s liste A na tablu. Zatim nastavnik kaže učenicima da pogledaju date odgovore i uporede ih kratko sa svojim. Vide li razlike u odgovorima? Mogu li sumirati neke razlike među njima?

Nastavnik im onda kaže da odgovore na sljedeću grupu pitanja, ovoga puta one s liste B. Ponovo predstavnici svake grupe zapisuju njihove odgovore na tablu, ispod slova abecede.

Zašto ovog puta gotovo nema razlike među grupama? Nastavnik pita učenike da dodaju još neke stvari koje su im zajedničke.

Za proširenu aktivnost nastavnik svakoj grupi daje veliki list papira i flomaster. Zadatak im je sljedeći:

1. Pronađite tri primjera situacija u kojima je ugodno biti sličan drugim ljudima. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti sličan drugima.

2. Pronađite tri primjera situacije u kojima je ugodno biti drukčiji od drugih ljudi. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti drugačiji.

Ako je potrebno, nastavnik pokazuje kako okvir razmišljanja daje strukturu učeničkim rezultatima.

Situacije u kojima je ugodno biti sličan	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Situacije u kojima je ugodno biti drugačiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Potom nastavnik traži od grupa da pronađu tri situacije u kojima je neugodno biti drugačiji od drugih. Učenici bi ponovo trebalo da daju razloge zašto misle da bi to moglo biti tako. Koje vrste osjećanja to izaziva?

Situacije u kojima je neugodno biti drugačiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Zatim nastavnik pita učenike prema kojim grupama „drugačijih“ ljudi se ponekad drugi loše ponašaju i ko to radi.

Grupe ljudi prema kojima se drugi loše ponašaju	Ko?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Nastavnik traži od svake grupe da prezentira svoje odgovore. Razred će dalje istraživati koja prava se krše u prikazanim slučajevima. Za ovu svrhu grupama će se podijeliti kopije radnih listova za učenike 5.2: Popis ljudskih prava.

Lekcija 2**Vesnina priča****Kako bismo reagovali da se to dogodi nama?**

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava diskriminacije. Učenici su prosobni da reaguju u situacijama diskriminacije.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o određenom slučaju diskriminacije i upoređuju ga sa situacijom u svojoj državi.
Sredstva	Kopije radnog lista za učenike 2.1. (s pitanjima) za svakog učenika.
Metodi	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.

Konceptualno učenje

Diskriminacija je raširen oblik ponašanja u društvu. Nijesu samo vlasti uključene u diskriminaciju, nego i mnoga druga tijela i pojedinci. Započinjući s istinitom pričom o diskriminaciji, lekcija učenicima daje mogućnost da razmisle o svom vlastitom ponašanju.

Lekcija

Nastavnik može pročitati naglas kopiju radnog lista za učenike 2.1 ili dati učenicima kopiju da je sami pročitaju.

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

“Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu prodavnice odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23 godine. Meni je 19 pa sam ušla i kod šefice se raspitala o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vraćala sam se dva puta i uvijek mi je odgovorila isto. Gotovo sedmicu dana poslije vratila sam se u prodavnicu. Oglas za posao još je bio u izlogu. Šefica je bila prezauzeta da me primi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Pošto sam izašla iz prodavnice bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla kazala je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak.”

Kad svi učenici čuju odnosno pročitaju priču, nastavnik dijeli učenike u grupe od četvero ili petero i kaže im da razgovaraju o sljedećim pitanjima (radni list uključuje navedena pitanja; ako je nastavnik priču prezentirao usmeno, onda bi pitanja trebalo napisati na tablu ili na flip chart-u):

1. Kako biste se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagovali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Šta mislite zašto se šefica ponijela na takav način? Smatrate li da je to bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto nije)?
3. Šta je Vesna mogla napraviti u vezi s tim? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Šta su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi s ovakvim situacijama? Šta bi zakon trebalo da kaže?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako bi, na koje grupe bi to bilo usmjereno?

Nastavnik od učenika traži da daju početni odgovor na pitanja. To može napraviti tako da svakoj grupi postavi jedno pitanje ili da grupe daju kratke odgovore na više od jednog pitanja.

Nastavnik zatim kaže učenicima da se Vesnina priča zaista i dogodila prije više od deset godina, a kasnije, kad je upitana za razlog svog ponašanja, šefica prodavnice je kazala:

Odgovor šefice

“Smatrala sam da bi Vesni bilo teško da radi ovdje zbog udaljenosti koju bi morala da prelazi do posla svaki dan. To bi bilo putovanje od dvanaest kilometara sa dva autobusa. Teško je voditi prodavnicu ako osoblje stalno kasni. Radije bih zaposlila nekog iz ovog područja. Osoba kojoj sam dala posao činila se sasvim u redu.”

Nastavnik kaže učenicima da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava (član 14.) kaže: „Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osiguraće se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.“; a član 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima kaže: „Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez ikakve razlike u pogledu rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.“

Nastavnik zatim pita učenike šta ovi tekstovi znače u odnosu na Vesninu situaciju. Na kraju časa nastavnik ispriča učenicima kako je zapravo Vesnina priča završila.

Zaključak Vesnine priče

“Vesna je predala svoj slučaj posebnom Evropskom sudu koji sprovodi propise o diskriminaciji. Sud se složio da je ona diskriminisana. Još nekoliko ljudi koji su živjeli daleko od prodavnice išlo je na razgovor. Djevojka koja je dobila posao imala je samo 16 godina, bjelkinja je, i živjela je na istoj udaljenosti od prodavnice kao i Vesna. Prodavnica je morala Vesni isplatiti novac za povredu njenih osjećanja.“

Kao nastavak, nastavnik kaže učenicima da napišu pismo šefici prodavnice ili gradonačelniku. Nastavnik bi trebalo da im pomogne da pisma napišu sa svoje lične tačke gledišta i sa tačke gledišta Evropskog suda za ljudska prava. Važno je da cijeli razred vidi pisma, tako da se rasprava može održati i van redovnih školskih časova.

Lekcija 3

Ravnopravnost između muškaraca i žena

Kako bismo trebali da se ponašamo prema muškarcima i ženama?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti gledište žrtava rodne diskriminacije. Učenici su u stanju da reaguju na različite diskriminatorne situacije.
Učenički zadaci	Učenici razmišljaju o tome kako se oni, ali i društvo u cjelini, ponašaju prema ženama.
Sredstva	Kopija jedne priče iz radnog lista za učenike 2.2 za svaku grupu. Veliki list papira i flomaster za svaku grupu.
Metodi	Manje grupe, rasprava i prezentacije.

Osnovne informacije

Još uvijek je dalek put do toga da se zakon i u svakodnevnom životu prema muškarcima i ženama ponaša kao prema ravnopravnim ljudskim bićima. Različite situacije u porodici, u školi i na poslu pružaju pojedincu mogućnost da poveća saosjećajnost za ta pitanja i stekne veći uvid o tome kako ta pitanja riješiti. Ova lekcija je takođe poziv da se promijene neke prakse u razredu ili u školi.

Lekcija

Razred je podijeljen u grupe od četiri ili pet učenika. Svaka grupa dobije jednu od tri priče iz radnog lista za učenike 2.2. Kad učenici završe čitanje počinju raspravu o pitanjima koja su postavljena u svakoj priči.

Zatim ih nastavnik uvodi u dalju raspravu o svakoj priči, tražeći od predstavnika iz svake grupe da iznese kratak sažetak njihove priče i da prezentira rezultate grupne rasprave.

Nakon toga, nastavnik traži od učenika da pažljivo pročitaju tabelu i tekst na tabli i onda daju dva primjera razlika u polu i još dva razlika u rodu, kako bi bio siguran da učenici razumiju date definicije.

Pol	Rod
Biološki uslovljen	Društveno određen
Statičan, ne može se mijenjati	Dinamičan, mogućnost promjene
<i>„Pol se odnosi na prirodno različite varijable koje se zasnivaju na biološkim karakteristikama žene i muškarca.“</i>	<i>„Rod je pojam koji se odnosi na društvene razlike, za razliku od bioloških, između muškaraca i žena, a koje su naučene, vremenom se mogu mijenjati i razlikuju se uveliko prema istorijskim, kulturnim, tradicionalnim, geografskim, vjerskim, društvenim i ekonomskim faktorima.“</i>

Kad se vrate u svoje grupe, učenici dobiju veliki list papira i flomaster. Sada raspravljaju o tome misle li ili ne da njihova škola promovise rodnu ravnopravnost. Ako se slože da promovise, moraju predstaviti pet primjera koji potkrepljuju mišljenje njihove grupe. Ako je odgovor „ne“, onda moraju nabrojati pet stvari koje se mogu uraditi da bi se u njihovoj školi promovisala rodna ravnopravnost.

Svaka grupa predstavlja svoje rezultate.

Ako nastavnik želi da proširi ovu aktivnost u projekat, onda bi trebalo da pozove učenike da izaberu jednu ili dvije ideje i osmisle plan kako bi se one realizovale u školi. Plan bi trebalo da uključi načelni cilj, različite korake koji će se preduzeti, odgovorne ljude i vremenski okvir.

Primjer plana

Opšti cilj:.....		
Šta se mora uraditi?	Ko će to da uradi?	Kada treba da bude završeno?

Lekcija 4

Socijalna pravda

Kako bi trebalo da nosimo s neravnopravnostima?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni problema vezanih za socijalnu pravdu.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici ponovo razmatraju cjelokupnu jedinicu.
Sredstva	(neobvezno) Kopije radnih listova za učenike 2.3 i pitanja.
Metodi	Rasprava zasnovana na tekstu, rad u paru, kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

U našem društvu ne postoji dogovor šta zapravo znači socijalna pravda. Priča koja je upotrijebljena u ovoj lekciji namijenjena je da pomogne učenicima da razmisle o osnovnim principima na kojima bi socijalna pravda trebalo da počiva, a da u isto vrijeme pokaže složenost problema.

Lekcija

Nastavnik objašnjava učenicima da će im dati priču u četiri dijela i da će nakon pročitanih svih dijelova imati raspravu. Kao drugu mogućnost, nastavnik može da pročita priču naglas.

Zatim nastavnik dijeli razred u parove i svakom paru daje jednu kopiju radnog lista 2.3. Nastavnik može tekst da pročita naglas, može ga pročitati neki učenik ili ga učenici mogu čitati u tišini.

Nastavnikov primjerak: prvi dio

„Više je od sat vremena prošlo od prvog oglašavanja alarma i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizovali prije nego što su ušli u čamce za spašavanje. Usljed jake oluje brod je udario u naftni tanker što je dovelo do brodoloma.

Oko pola sata kasnije neki čamci za spašavanje usidrili su se na malom kamenitom ostrvu. Bilo je ovalnog oblika, oko 1,5 km dugo i upola toliko široko, i djelimično prekriveno gustom šumom. Nije bilo nikakvog drugog ostrva u blizini. Ovo prilično sunčano ostrvo nije bilo naseljeno, osim porodice Richalone koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijelo ostrvo.

Prije mnogo godina ova porodica smjestila se na ostrvu, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizovali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život bio je dobro organizovan; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstava da kupe dovoljno hrane i pića i imali su sav savremeni komfor koji su poželjeli. U prošlosti vlasnik je bio uspješan poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza postao je razočaran u život i otada je odlučio da izbjegava svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile posmatrao je kako čamci za spašavanje stižu na njegovo lijepo ostrvo i prišao je ljudima s broda.“

Nastavnik zatim objašnjava da prvo pitanje o kojem učenici treba da razmisle jeste to da li je, po njihovom mišljenju, vlasnik ostrva moralno obavezan da dopusti ovim ljudima da ostanu na njegovom ostrvu. Kako bi pomogao učenicima da dođu do zaključka, nastavnik će da pročita nekoliko izjava (napisanih ispod) i svaki par će morati da odluči s kojim izjavama se slažu i zašto. Učenici raspravljaju u paru i bilježe svoje odgovore.

- A. Vlasnik bi mogao da odbije da ljudi s broda ostanu na njegovom ostrvu.
- B. Vlasnik bi mogao da odbije da ljudi s broda ostanu na njegovom ostrvu pod uslovom da im osigura potrebnu hranu i piće.
- C. Vlasnik bi mogao da odbije da na njegovom ostrvu ostanu oni ljudi koji ne mogu platiti (novcem, nakitom, radom).
- D. Vlasnik mora dopustiti da ljudi ostanu na ostrvu dok je god to potrebno. Ljudi s broda imaju moralnu obavezu da poštuju vlasnikovu privatnost i vlasništvo.
- E. Vlasnik mora dopustiti ljudima s broda bezuslovan pristup ostrvu i mora ih smatrati suvlasnicima.

Nastavnik može dobiti povratnu informaciju od razreda, na primjer postavljajući pitanja poput: „Koliko vas je izabralo izjavu A?“ „Koliko vas je izabralo izjavu B?“ „Zašto?“ Zatim nastavnik učenicima dijeli drugi dio priče.

Nastavnikov primjerak: drugi dio

Vlasnik ostrva odlučio je da dopusti ljudima s broda da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegovih rezervi. Odbio je da im proda bilo šta dokle god ima hrane s broda.

Bilo je 13 ljudi s broda. Tu je bio Viktor, njegova trudna žena Žozefa, i njihovo dvoje djece (3 i 7 godina). Abramović, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. Džon, Kejt, Leo i Alfred su četvero mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su okrečili kuću u kojoj su živjeli.

Maria, advokatica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, hodala je jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Maks, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za krivično pravo, ali nijesu bili vješti s rukama. Na kraju, tu su bili Marko i njegova djevojka Viki, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli da ponesu iz broskog skladišta: konzerve hrane, keks, ulje i neke tave za kuvanje. Svi brodolomnici imali su nešto novca, ali je vođa palube Marko nosio veliku količinu koju je bio ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na ostrvu je bila mala koliba na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi.“

Nastavnik zatim objašnjava da svaki par mora da odluči kome bi, po njihovom mišljenju, trebalo biti dopušteno da koristi sklonište. Nastavnik čita sljedeće izjave i kaže učenicima da rasprave u parovima s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li neko drugo rješenje:

- A. Trudnica i djeca.
- B. Četvero mladih prijatelja koji su jedini sposobni da okreče sklonište.
- C. Trgovac nakitom koji plaća za to (i tako omogućava drugima da kupe hranu).
- D. Vođa palube i njegova djevojka, pod uslovom da dijele hranu s ostalim ljudima.
- E. Advokatica, koja može djelovati kao posrednik i smiriti svađe među brodolomnicima.

Nakon izvještavanja podijeli se sljedeći dio priče.

Nastavnikov primjerak: treći dio

„Brodolomnici su takođe morali odlučiti šta će da urade s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru da podijeli. Zapravo dijeljenje hrane značilo bi umanjivanje šanse za preživljavanje njemu i njegovoj djevojci.“

Sada parovi treba da razmisle ko bi trebalo da dobije hranu iz brodske rezerve. Nastavnik opet čita izjave i traži od parova da odluče s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li oni neko drugo rješenje.

- A. Vođa palube mora biti dopušteno da zadrži hranu za sebe i svoju djevojku.
- B. Raspoloživa hrana bi trebalo da se ravnomjerno podijeli brodolomcima.
- C. Raspoloživu hranu bi mogao kupiti onaj ko da najvišu ponudu (u novcu, dobrima ili uslugama).

Nakon izvještaja podijeli se posljednji dio priče.

Nastavnikov primjerak: četvrti dio

Učenici u parovima raspravljaju o tome ko bi trebalo da pita vlasnika za hranu i kako bi to trebalo napraviti.

„Brodolomnici su odlučili da hrana treba da se podijeli bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje zalihe pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike sedmicu dana više nije bilo hrane i jedino rješenje bilo je da pokušaju da dobiju hranu od vlasnika vile.“

Zatim nastavnik čita sljedeće izjave i pita s kojim izjavama se slažu i zašto, i vide li oni neko drugo rješenje.

- A. Svaka osoba trebala bi zasebno da pregovara o uslovima razmjene s vlasnikom (plaćajući novcem, nakitom ili radom). U ovom slučaju posebno će porodica s djecom i advokatica i njen asistent imati problema.
- B. Sva raspoloživa sredstva (nakit, novac) trebalo bi da dijele svi ljudi, bez obzira na izvornog vlasnika. Hrana koja se na taj način kupi podijeliće se svima podjednako. Dodatnu hranu zatim mogu kupiti odvojeno, u zamjenu za rad.
- C. Sve isto kao i u B, ali od svakog se očekuje da radi koliko može i da podijeli hranu koju je na taj način zaradio.
- D. Trgovac nakitom ima dozvolu da kupi sve što vlasnik želi da proda, i da „pomogne“ drugima s paketima hrane.

Nakon izvještavanja, nastavnik može da povede raspravu u razredu kako bi pomogao učenicima da primijene priču u stvarnom svijetu:

Prepoznajete li slične situacije u našem društvu?

- A. ... u vašem susjedstvu ili porodici?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Koje bi stvarne situacije za koje znaš smatrao nepravednim u smislu podjele hrane, vode, smještaja?

- A. ... u vašem susjedstvu ili porodici?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Zašto?

Na kraju ovoga časa mora da se povede rasprava o osnovnim pojmovima iz ove nastavne jedinice. Nastavnik može odlučiti da doda još jednu lekciju. Za početak, nastavnik drži krako predavanje koristeći osnovne informacije o ravnopravnosti i različitosti iz ove nastavne jedinice. Nastavnik bi čak mogao pripremiti i materijale o različitim definicijama. Učenici će tada u manjim grupama razmišljati o četiri pitanja: O čemu su raspravljali? Šta su naučili? Kojih su novih pitanja postali svjesni? Potom daju predloge o tome kako reagovati na životne situacije koje podrazumijevaju određene neravnopravnosti.

Radni list za učenike 2.1

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

„Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu prodavnice odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23 godine. Meni je 19 pa sam ušla i kod šefice se raspitala o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vraćala sam se dva puta i uvijek mi je odgovorila isto. Gotovo sedmicu dana poslije vratila sam se u prodavnicu. Oglas za posao još je bio u izlogu. Šefica je bila prezauzeta da me primi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Pošto sam izašla iz prodavnice bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla kazala je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak.“

Pitanja

1. Kako biste se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagovali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Šta mislite zašto se šefica ponijela na takav način? Smatrate li da je to bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto nije)?
3. Šta je Vesna mogla napraviti u vezi s tim? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Šta su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi s ovakvim situacijama? Šta bi zakon trebalo da kaže?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako bi, na koje grupe bi to bilo usmjereno?

Radni list za učenike 2.2

Muškarci i žene: priča

Prva priča

“To mi se dogodilo mnogo puta. Nakon večere, moja majka očekuje da njena djeca pakuju svu hranu i odnesu posuđe u kuhinju, očiste sto, operu suđe, pobrinu se da u kuhinji sve bude u ormarićima i da je cijela kuhinja čista i uredna. Opet su mi moja dva brata, iako su stariji od mene, rekla da to nije za njih i da ja to moram napraviti, samo zato što sam djevojčica. Ovog puta se nisam bunila jer sam bila jako uzrujana. Požalila sam se svom ocu, ali on mi je rekao da je dobro da vježbam jer je to dobra priprema za domaćicu jednog dana.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u tvojoj porodici?
2. Zamisli da si djevojčica: šta bi željela da kažeš svojoj braći? I svom ocu?
3. Slažeš li se s tekstem u prvom članu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima? Kako se on nadovezuje na gore spomenutu priču?
„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“.

Druga priča

“Šest dječaka stajalo je oko mene na školskom igralištu. Buljili su u mene i zadirkivali me. Rekli su: ‘Ej momci, jeste li sigurni da je ovo djevojčica? Hoćemo li da to još malo provjerimo?’ Jedan od njih mi je prišao želeći da me dotakne. Ali u tom trenutku direktor je došao na igralište i dječaci su otišli.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u ili oko tvoje škole? Navedi primjere.
2. Zamisli da si ova djevojčica – šta bi željela da kažeš ovim dječacima?
3. Zamisli da je neki drugi dječak iz daljine vidio šta se događa? Bi li trebalo da se on umiješa? Zašto? Zašto ne bi? Kako bi to mogao napraviti?
4. Smatraš li da je ovo što se dogodilo „seksualno uznemiravanje“ prema sljedećoj definiciji?

„Seksualno uznemiravanje je bilo koje ponašanje koje riječima, djelima ili psihičkim uticajem seksualne prirode ima namjeru da povrijedi dostojanstvo osobe ili uzrokuje zastrašivanje, mržnju, poniženje, prijetnju ili slične situacije, a koje motiviše pripadnost drugom polu ili različitoj seksualnoj orijentaciji i koje za žrtvu predstavlja neprikladno fizičko, verbalno, sugestivno ili drugo ponašanje.“

Treća priča

„Kao mlada inženjerka prijavila sam se za posao voditelja tehničkog održavanja u fabrici građevinskog materijala. Pozvana sam da učestvujem u opštem, tehničkom ili psihološkom testiranju zajedno s još 24 osobe, svi muškarci osim mene. Nakon te faze, pet ljudi je izabrano za razgovor s generalnim direktorom. Iako sam bila treća na rang-listi nakon testova, nijesam bila među njima (ovu informaciju sam dobila iz pouzdanih izvora od prijatelja koji radi u personalnom odjeljenju). Pokušala sam da nazovem generalnog direktora ne spominjući ovu informaciju. Kada sam uspjela da s njim razgovaram, pitala sam je li uzeo u obzir to što sam žena. To je porekao, ali je rekao da se mora priznati da žene često ostaju trudne nakon nekoliko godina, a to stvara probleme u kontinuitetu za neke poslove. Takođe je rekao da bi,

Živjeti u demokratiji

posebno za ovaj posao, ženi bilo teško jer su svi radnici u tehničkom timu muškarci, i da se oni ponašaju prilično sirovo. Trebala bih da se smatram srećnom što me nijesu izabrali?“

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u nekoj firmi u tvom području?
2. Zamisli da si ova žena: što bi željela da kažeš generalnom direktoru?
3. Misliš li da generalni direktor u ovom slučaju radi protiv zakona u tvojoj državi? Ako radi, kako bi se to dokazalo?

„Svi oblici diskriminacije na osnovu roda u procesu zapošljavanja, oglašavanja slobodnih mjesta, procesa izbora, zapošljavanja i otpuštanja protivni su zakonskim propisima.“

Radni list za učenike 2.3

Brodolom

Prvi dio

„Više je od sat vremena prošlo od prvog oglašavanja alarma i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizovali prije nego što su ušli u čamce za spašavanje. Usljed jake oluje brod je udario u naftni tanker što je dovelo do brodoloma.

Oko pola sata kasnije neki čamci za spašavanje usidrili su se na malom kamenitom ostrvu. Bilo je ovalnog oblika, oko 1,5 km dugo i upola toliko široko, i djelimično prekriveno gustom šumom. Nije bilo nikakvog drugog ostrva u blizini. Ovo prilično sunčano ostrvo nije bilo naseljeno, osim porodice Richalone koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijelo ostrvo.

Prije mnogo godina ova porodica smjestila se na ostrvu, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizovali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život bio je dobro organizovan; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstava da kupe dovoljno hrane i pića i imali su sav savremeni komfor koji su poželjeli. U prošlosti vlasnik je bio uspješan poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza postao je razočaran u život i otada je odlučio da izbjegava svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile posmatrao je kako čamci za spašavanje stižu na njegovo lijepo ostrvo i prišao je ljudima s broda.“

Drugi dio

Vlasnik ostrva odlučio je da dopusti ljudima s broda da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegovih rezervi. Odbio je da im proda bilo šta dokle god ima hrane s broda.

Bilo je 13 ljudi s broda. Tu je bio Viktor, njegova trudna žena Žozefa, i njihovo dvoje djece (3 i 7 godina). Abramović, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. Džon, Kejt, Leo i Alfred su četvoro mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su okrećili kuću u kojoj su živjeli.

Maria, advokatica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, hodala je jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Maks, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za krivično pravo, ali nijesu bili vješti s rukama. Na kraju, tu su bili Marko i njegova djevojka Viki, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli da ponesu iz brodskog skladišta: konzerve hrane, keks, ulje i neke tave za kuvanje. Svi brodolomnici imali su nešto novca, ali je vođa palube Marko nosio veliku količinu koju je bio ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na ostrvu je bila mala koliba na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi.“

Treći dio

„Brodolomnici su takođe morali odlučiti šta će da urade s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru da podijeli. Zapravo dijeljenje hrane značilo bi umanjivanje šanse za preživljavanje njemu i njegovoj djevojci.“

Četvrti dio

„Brodolomnici su odlučili da hrana treba da se podijeli bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje zalihe pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike sedmicu dana više nije bilo hrane i jedino rješenje bilo je da pokušaju da dobiju hranu od vlasnika vile.“

NASTAVNA JEDINICA 3

Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

3.1. Kako ljudi mogu živjeti zajedno?

Kako obrazovanje može pomoći razvoju tolerancije i razumijevanja?

3.2. Zašto se ljudi ne slažu?

Na čemu se zasnivaju razlike?

3.3. Kako se ljudi razlikuju?

Koliko su različite ljudske potrebe?

3.4. Zašto su važna ljudska prava?

Zašto su potrebni propisi o ljudskim pravima da bi se zaštitile ugrožene kategorije?

NASTAVNA JEDINICA 3: Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

Ova nastavna jedinica stavlja naglasak na tri pojma: različitost, pluralizam i demokratiju. Ona istražuje neke veze među njima kako bi podstakla učenike da razvijaju stavove i vještine koji im trebaju za participaciju u pluralističkom, demokratskom društvu.

Pluralizam se odnosi na osnovnu karakteristiku modernih društava, gdje je prihvaćen širok spektar (ali ne i sveobuhvatan) vjerskih i političkih uvjerenja – različitost – i gdje idealna društva zamišljena od strane raznih političkih stranaka mogu biti nekompatibilna jedno s drugim. Na primjer, građani koji pripadaju radikalnim socijalističkim strankama nastoje da stvore društvo koje bi bilo potpuno strano desničarski orijentisanim građanima kapitalističkog uvjerenja. U pluralističkim društvima izbljedio je opšti utjecaj mnogih tradicija i vrijednosti, uključujući i vjerska uvjerenja. Pojedinci mogu i moraju sami da odluče koje će vrijednosti prihvatiti i kako žele da žive svoje živote. Pluralistička društva, stoga, postavljaju izazove: pojedinci mogu uživati veći stepen lične slobode nego ikad prije, a s druge strane, moraju napornije raditi kako bi postigli dogovore i compromise bez kojih zajednica ne bi mogla preživjeti. Tu se javlja pitanje koji politički sistem može osigurati najbolji okvir za organizaciju donošenja odluka u otvorenom, pluralističkom društvu.

U autoritarnim sistemima – jednostranačkoj vlasti, teokratiji ili čak diktaturi – taj problem rješava se tako što se jednoj osobi (na primjer, stranci ili vođi) daje ovlaštenje da u ime svih odluči šta je to u zajedničkom interesu. Ovo rješenje izbjegava probleme koje postavlja pluralizam tako što ga zaobilazi – žrtvujući slobodu pojedinca. Mogući sukob u pluralističkim društvima se suzbija, ali cijena koja se mora platiti je visoka: mnogi problemi ne rješavaju se pravilno i pravedno jer se više ne mogu jasno artikulirati.

U demokratiji građani se u osnovi slažu po nekim principima, proceduralnim pravilima i pravima koja im dopuštaju da se ne slažu po mnogim pitanjima, ali koja takođe nude brojne instrumente koji im omogućavaju da dođu do rješenja nenasilnim putem. Posmatrana na taj način, demokratija podržava mir u pluralističkim društvima tako što rješava sukob, a ne potiskuje ga. Zajednički interes je nešto na čemu se mora zajedno raditi i pregovarati, a ne može ga unaprijed definisati samo jedna strana. Neslaganje i sukob su normalni i ni na koji način nijesu štetni sve dok se njihov razorni potencijal drži pod kontrolom. U demokratiji kao obliku vladavine se, stoga, građani dogovaraju oko osnovnih prava kao što su sloboda savjesti, uvjerenja i izražavanja. Kada građani koriste ta prava dolazi do neslaganja i sukoba, stoga moraju pregovarati da bi došli do rješenja. Kako bi bili sigurni da se slažu oko pravila o tome kako će se nositi sa sukobima i na kraju ih riješiti, očekuje se da građani pluralističkih demokratija sklope društvene ugovore sa svim ostalim građanima kako bi ostali unutar društvenih i političkih konvencija tog društva.

Takav društveni ugovor uključuje princip vladavine odlukom većine. Za neke manjinske grupe nedostatak tog sistema jeste to što se njihova radikalna viđenja možda nikad neće ostvariti putem glasačkih listića. S druge strane, takva društva osiguravaju mogućnost političkim manjinama da neometano traže svoja legitimna politička prava. Iz tog razloga pluralističke demokratije uvijek žive s mogućnošću izbora radikalnih vlasti čiji bi članovi možda htjeli da ograniče aktivnosti političkih protivnika. Zato je važno imati zakone o ljudskim pravima i slobodama ugrađene u ustave demokratskih država.

Svaka generacija mora razumjeti taj kompleksni niz izazova u pluralističkim društvima i znati kako ih riješiti u demokratskoj zajednici. To podrazumijeva poštovanje nepisanog društvenog ugovora bez kojeg ni jedna demokratska zajednica ne može opstati. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava može pomoći učenicima da steknu razumijevanje, stavove i vještine koje im trebaju kako bi kao građani mogli participirati u društvenim procesima.

Podučavanje o različitosti i pluralizmu

Učenicima koji pohađaju obrazovanje za demokratiju i ljudska prava trebalo bi pomoći da razumiju prirodu društvene, političke, vjerske i rasne različitosti. Takođe im treba pomoći da razumiju kompleksnu prirodu izazova koji proizlaze iz takve različitosti. Uzimajući u obzir da većina predrasuda proizlazi iz manjka svijesti i razumijevanja, isključivost se uveliko može smanjiti racionalnim preispitivanjem stavova u svjetlu znanja i razvijanjem empatičkog rezonovanja.

Podučavanje za različitost i pluralizam

Učenici takođe treba da iskuse demokratsku raspravu kako bi naučili da se s njom nose. Obrazovanje za demokratsko građanstvo bi, stoga, trebalo da iskoristi svaku mogućnost da nauči učenike kako će izražavati svoja mišljenja o nekoj temi (koliko god nevažna bila) i ponude razloge takvih viđenja. Slušajući i odgovarajući na stavove drugih učenika o istom pitanju, učenici će razviti ne samo svoje vlastite analitičke i izražajne vještine, nego će razviti i osnovne pretpostavke za toleranciju prema moralnoj i političkoj različitosti. Oni će steći sposobnost da prihvate situacije neslaganja i kontroverze, takođe će cijeliti potrebu za kompromisom i razumjeti razlike između pravednog i nepravednog kompromisa. Naglasak bi trebalo da stave na sama pitanja i trebalo bi da poštuju ljude bez obzira na njihove stavove i interese.

Kroz iskustvo procesa demokratske rasprave, učenici će takođe naučiti da otvorene i poštene debate zahtijevaju da se slijede neki osnovni postupci, uključujući i sljedeće:

- svima koji imaju nešto da kažu mora se omogućiti da to urade;
- svačiji diskusija trebalo bi da se sasluša s poštovanjem;
- učesnici bi trebalo da osporavaju argumente, a ne ljude;
- učesnici bi trebali da uđu u raspravu prihvatajući mogućnost da se njihovi stavovi mogu promijeniti;
- protivničke debate, u kojima učesnici nastupaju iz zatvorenih pozicija, često su manje korisne nego istraživačke debate, u kojima cilj nije „pobijediti u raspravi“, nego „bolje razumjeti problem“.

Upravo to ističe obrazovanje za demokratiju i ljudska prava kao predmet u kojem su procesi istraživanja i rasprave uopšteno važniji nego javno proglašavanje datih istina. Implikacije nastavnog procesa su, stoga, da nastavnici obrazovanja za demokratiju i ljudska prava razvijaju vještine kako bi pomogli učenicima da razmišljaju, a ne da oni sami dominiraju. Istraživanje pokazuje da učenici počnu aktivnije učestvovati u nastavi tek kad nastavnici počnu manje da pričaju.

NASTAVNA JEDINICA 3: Različitost i pluralizam

Kako živjeti zajedno u miru?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Kako ljudi mogu živjeti zajedno?	Razmotriti pitanja koja se javljaju kada zajednice s različitim vrijednostima i vjerovanjima pokušaju živjeti zajedno u miru. Razmotriti ulogu obrazovanja u razvijanju razumjevanja među ljudima različitih kultura. Razmotriti mogu li pojedinci samostalno uticati na društvo.	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Učestvuju u kritičkom razmišljanju. Razmjenjuju ideje. Učenici igraju uloge kako bi istražili problem.	Kopije radnog lista za učenike 3.1.	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Igranje uloga.
Lekcija 2: Zašto se ljudi ne slažu?	Razmotriti razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima. Razviti sposobnost raspravljanja o spornim pitanjima. Razmotriti koje vrijednosti su potrebne kako bi se podržala demokratska društva.	Učenici izražavaju i brane svoje stavove o nizu pitanja. Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o uticaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštovanje za pluralizam i podržavanje kvalitetnog poštovanja i dijaloga o javnim pitanjima.	Velike naljepnice za vježbu „četiri ugla“.	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko postavljanje pravila.

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 3: Kako se ljudi razlikuju?	Razmišljati o granicama ravnopravnosti u široj zajednici. Utvrditi razloge zašto neki ljudi mogu imati neravnopravan pristup obrazovanju. Razmišljati ko dijeli odgovornost za prevazilaženje prepreka u smislu ravnopravnosti.	Učenici kritički analiziraju zamišljenu situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključne principe na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji. Učenici rade pismeni zadatak.	Kopije priče, kopije radnog lista za učenike 3.3.	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.
Lekcija 4: Zašto su važna ljudska prava?	Razmotriti pitanja koja se javljaju kada ljudi s različitim vrijednostima i načinom života pokušaju da žive zajedno. Razmotriti razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ugroženi.	Učenici se uključuju u kritičke analize i davanje prioriteta određenim situacijama. Učenici glume rasprave među suprotnim stranama. Učenici razvijaju ključne principe koji se zasnivaju na igranju uloga i upoređuju ih sa odgovarajućim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava. Upoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u svojoj državi. Rade prezentacije za druge učenike o izabranim elementima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.	Kopije scenarija s ostrvom. Kopije situacionih kartica za svaku malu grupu. Lista ključnih elemenata ljudskih prava. Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Pregovaranje. Grupna prezentacija.

Lekcija 1

Kako ljudi mogu zajedno živjeti?

Kako obrazovanje može pomoći u razvoju tolerancije i razumijevanja?¹³

Obazovni ciljevi	Učenici mogu: <ul style="list-style-type: none">- Razmatrati pitanja koja se javljaju kada zajednice s različitim vrijednostima i vjerovanjima pokušavaju da žive zajedno u miru;- Razmatrati ulogu obrazovanja u razvijanju razumijevanja među ljudima različitih kultura;- Razmatrati mogu li pojedinci samostalno uticati na društvo.
Učenički zadaci	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Učestvuju u kritičkom razmišljanju. Razmjenjuju ideje. Učenici igraju uloge kako bi istražili problem.
Sredstva	Kopije radnog lista za učenike 3.1.
Metodi	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Igranje uloga.

¹³ Zasnovano na lekciji koju je razvila Fondacija za civilno građanstvo iz Londona.

Lekcija

Nastavnik uvodi cilj lekcije i učenicima čita priču „Škola na rubu šume“ (materijal za učenike 3.1).

Nastavnik od učenika traži da formiraju krug i da kažu šta im je u priči bilo iznenađujuće ili zanimljivo i zašto. Daje im dva minuta u grupama (parovima) za raspravu da razgovaraju s partnerom prije nego podijele svoje mišljenje s cijelom grupom.

Nastavnik podsjeća razred da rasprava koja se zasniva na istraživanju ima za cilj razmjenu ideja i zajedničku razradu. Nema tačnih i netačnih odgovora.

Nastavnik zatim pita: „Pokušajmo da se sjetimo što više ljudi koji su možda željeli da spale školu (primjeri bi mogli biti: neka djeca, neki roditelji, član zajednice kao što je sveštenik). Koje motive su mogli imati? Ko dobija, a ko gubi ako se škola ne izgradi ponovo? (Na primjer, ako učenici ne moraju ići u školu, je li to za njih dobitak ili gubitak?)“

Ovo se može napraviti u obliku tabele poput ove ispod:

Grupa	Dobici	Gubici
Učenici		
Roditelji		
Sveštenik		
Cijela zajednica		
Drugi?		

Nastavnik sada navodi učenike da se koncentrišu na učiteljevu ulogu u priči. Prvo, uopšteno pitanje – „Koje je vaše viđenje nastavnika?“ – podstiče učenike da daju svoje ideje. Dodatna pitanja bi mogla biti sljedeća:

- Je li on budala, idealist, ili je hrabar?
- Diviš li mu se ili ga prezireš zbog onoga što je pokušao da uradi?
- Šta misliš koji su bili njegovi motivi?
- Šta misliš odakle potiču njegove društvene vrijednosti?
- Šta bi sad trebalo uraditi i zašto? (Ponovo pokušati ili odustati?)
- Da si učenik te škole, što bi želio da nastavnik uradi?

Zatim nastavnik pomaže učenicima da povežu pitanja koja su se javila u tekstu sa svojom zajednicom. Moguća pitanja uključuju i sljedeća:

- Razmisli o tome gdje živiš.
- Misliš li da postoje takvi nastavnici?
- Je li moguće da pojedinci samostalno naprave promjene u društvu? Sjeti se primjera.

Druga važna pitanja koja su se javila u priči uključuju i sljedeća:

- Koliki mir bi se uistinu mogao postići između dva naroda ukoliko se djeca obrazuju zajedno?
- S kojim se problemima suočavaju škole i nastavnici kada se djeca različitih vrijednosti i vjeroispovjesti školuju zajedno? Kako se oni mogu riješiti?

– Lekcija se može završiti glumom. Zamisli da su roditelji djece iz ravnice došli kod nastavnika s prigovorom prije nego je škola zapaljena. Oni su rekli:

„U ovoj školi ima više djece iz ravnice nego djece iz šume pa mislimo da ne bi trebalo da učite našu djecu o vjeri šumskih ljudi. To bi ih moglo okrenuti protiv vlastitog naroda.“

Nastavnik je nesrećan zbog ovoga. U parovima smislite razgovor između roditelja i nastavnika. Odglumite ga pred ostatkom razreda.

Lekcija 2

Zašto se ljudi ne slažu?

Na čemu se zasnivaju razlike?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razmatrati razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima. Učenici mogu raspravljati o spornim pitanjima. Učenici mogu razmatrati koje su vrijednosti potrebne kako bi se podržala demokratska društva.
Učenički zadaci	Učenici izražavaju i brane svoje stavove o nizu pitanja. Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o uticaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštovanje za pluralizam i podržavanje kvalitetnog poštovanja i dijaloga o javnim pitanjima
Sredstva	Velike naljepnice za vježbu „četiri ugla“.
Metodi	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko razvijanje prava.

Ključni pojam

Pluralizam:

Pluralizam postoji u društvima koja nemaju jedan zvanični skup interesa, vrijednosti ili vjerovanja. Građani imaju pravo na slobodu savjesti, vjeroispovijesti i izražavanja. Izuzetak od toga jeste da su gledišta koja ugrožavaju slobodu vjerovanja drugih ljudi protivzakonita i ne tolerišu se. Država u kojoj je dopuštena samo jedna vjera ili gdje se ne toleriše ni jedna vjera ne bi bila pluralistička.

Lekcija

Nastavnik traži od razreda da razmisli o sljedećim kontroverznim izjavama, jednoj po jednoj:

Slažete li se ili ne?

- Pogrešno je jesti životinje.
- Ako je učenik HIV pozitivan ne bi trebalo da bude u istom razredu sa zdravom djecom.
- Pacifiste ne bi trebalo primoravati da služe vojsku.
- Smrtnu kaznu treba ukinuti.
- Ženino mjesto je kod kuće.
- Djeca mlađa od 14 ne bi smjela raditi.
- Pušenje bi trebalo da bude zabranjeno u javnim zgradama.
- Ljudi bi trebalo da plaćaju više poreza.
- Sloboda govora nije dobra stvar.

Svaki ugao razreda je označen sljedećim:

U potpunosti se
slažem

Slažem se

Ne slažem se

U potpunosti se
ne slažem

Nastavnik čita svaku izjavu i traži od učenika da u skladu sa svojim stavovima o navedenim pitanjima odu u odgovarajući ugao razreda. Ako se ne mogu odlučiti, trebali bi da ostanu gdje jesu.

Kada učenici zauzmu svoja mjesta, nastavnik pita po nekoga iz sva četiri ugla da kaže zašto je izabrao to mjesto. U ovom dijelu ne bi trebalo dopustiti nikakvu raspravu. Zatim nastavnik pita sve učenike koji su promijenili svoje mišljenje da se prebace u drugi ugao, prema onome što su izjavili.

Nakon toga, nastavnik pita učenike koji se nijesu odlučili da pokušaju objasniti zašto se ne mogu odlučiti. Trebalo bi zapisati razloge neodlučnosti (na primjer, možda im treba još informacija, nije im jasno što to znači, vide razloge i za i protiv, itd.).

Vježba se ponavlja tri ili četiri puta s različitim izjavama. Nastavnik ne bi toliko trebalo da brine o raspravi o određenom pitanju koliko o tome da izdvoji razloge zašto ljudi imaju drugačije stavove.

U plenarnom dijelu nastavnik ističe da su neka pitanja proizvela prilično različite odgovore učenika. Nastavnik može uvesti pojam pluralizma i postaviti učenicima sljedeća pitanja, objašnjavajući da će im pomoći da razumiju zašto pluralizam postoji u društvu:

- Razmislite opet o pitanjima koja ste čuli. Koja su izazvala najsnažnije osjećaje? Zašto je to tako?
- Odakle dobijamo svoje ideje, vrijednosti i vjerovanja? (Ovo će pomoći učenicima da vide da su naše ideje kontroverzna pitanja koja mogu doći iz različitih izvora.)

Nastavnik zatim pita učenike do koje mjere na njih utiče sljedeće:

- ideje njihovih roditelja;
- ono što misle njihovi prijatelji;
- njihova vjera ili kultura;

- mediji, na primjer novine, TV, internet;
- nastavnici;
- sopstvena ličnost.

Učenici zatim rade individualno i slažu pojmove po važnosti u obliku piramide, gdje je najvažniji na vrhu, poput ovoga:

pojam

pojam pojam

pojam pojam pojam

Nastavnik kaže učenicima da uporede svoje piramide u parovima. Koje faktore cijeli razred smatra najvažnijima? To se može otkriti rangiranjem pojmova na sljedeći način: dajte pojmovima na vrhu šest bodova, pojmovima u sredini četiri boda i dajte pojmovima na dnu po dva boda. U grupama od četvoro učenici sabiraju bodove dodijeljene svakom pojmu. Uporedite rezultate svake grupe. Jesu li isti faktori bili na vrhu liste prioriteta?

Nastavnik objašnjava da se pluralizam razvija u slobodnom i otvorenom društvu. Međutim, ni jedno društvo ne može funkcionisati bez minimalnog nivoa zajedničkog dogovora njegovih pripadnika. Nastavnik traži od učenika da navedu neke vrijednosti ili pravila za koja misle da bi pomogla u prevazilaženju suprotstavljenjih vrijednosti ili interesa. Učenici bi mogli, na primjer, predložiti sljedeće:

- Poštovati mišljenje drugih ljudi.
- Pokušati se staviti u „tuđu kožu“.
- Zapamtiti da je razgovor bolji od tučnjave.
- Pokušati ne vrijeđati.
- Dati ljudima priliku da kažu što misle.

Ako se ljudi ne mogu dogovoriti, možda nam treba mehanizam poput glasanja kako bismo donijeli odluku.

Lekcija 3

Kako se ljudi razlikuju?

Koliko su različite ljudske potrebe?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu: - utvrditi razloge zašto neki ljudi mogu imati neravnopravan pristup obrazovanju; - razmišljati o granicama ravnopravnosti u široj zajednici; - razmišljati ko dijeli odgovornost za prevazilaženje prepreka u smislu ravnopravnosti.
Učenički zadaci	Učenici kritički analiziraju zamišljenu situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključne principe na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji.
Sredstva	Kopije priče.
Metodi	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.

Konceptualno učenje

Raznolikost: Raznolikost postoji ne samo u vezi s etničkom pripadnošću ili nacionalnošću. Postoje mnoge druge vrste razlika koje dijele ljude jedne od drugih i koje mogu biti uzrok ozbiljnih društvenih razlika, posebno ako većina ili oni koji imaju vlast i uticaj ne rade ništa po tom pitanju zbog manjka razumijevanja ili suosjećanja.

Ravnopravnost: Postoje dvije osnovne vrste ravnopravnosti – ravnopravnost u pogledu mogućnosti i ravnopravnost u pogledu rezultata. Moguće je svima dati jednaku priliku (na primjer da idu u školu), ali ako se ne prevaziđu neke barijere (poput invalidnosti), ta mogućnost nekima može biti uskraćena. Ravnopravnost rezultata ima za cilj da se dopusti svakom djetetu da stekne obrazovanje bez obzira na njegovu eventualnu invalidnost.

Diskriminacija: Postupati prema nekome nepravilno na osnovu rase, roda, seksualnosti, godina, uvjerenja, itd.

Lekcija

Nastavnik čita priču razredu (radni list za učenike 3.2). Ova priča odnosi se na niz kompleksnih pitanja koja mogu promaknuti učeničkoj pažnji ako priču ne proučavaju detaljnije. Kako bi im pomogao, nastavnik im dijeli radni list za učenike 3.3 i objašnjava sljedeći zadatak.

Učenici rade u parovima kako bi nabrojali što više problema s kojima se suočava osoblje koledža Houpp. To zapisuju u obliku zabilježki u prvu kolonu radnog lista („Problemi“). Zatim predlažu načine kako se problemi mogu rješavati („Rješenja“), a u treću kolonu („Odgovornosti“) upisuju onoga za koga misle da je odgovoran da ta rješenja sprovede. Posljednja kolona može ostati prazna do sljedeće faze.

Učenici zatim prezentiraju, upoređuju i raspravljaju o svojim rezultatima. Kao podršku prezentacijama, neki učenici bi trebalo da pripreme *flip chart* sa istim sadržajem kao i radni list za učenike. Ako je na raspolaganju i grafoskop, materijal se može kopirati na folije koje parovi mogu popuniti.

Rasprava u razredu

Učenici mogu postaviti neka od sljedećih pitanja ili nastavnik može započeti raspravu postavljajući ih:

- Mislite li da je direktorica postigla svoj cilj da prema svakom učeniku postupa jednako?
- Mislite li da je direktorica trebala poštovati vrijednosti roditelja izbjeglica i odvojeno podučavati dječake i djevojčice? Razmislite o argumentima za i protiv.
- Bi li bilo bolje da su djecu izbjeglice učili odvojeno od ostalih učenika? Navedite prednosti i nedostatke svakog pristupa, prvo za učenike, a zatim za širu zajednicu.

Učenici bi trebalo da imaju vremena da detaljno obrade jedno pitanje, a ne da raspravljaju o svim pitanjima. Važno je da razumiju da, u pluralističkim društvima, ljudi imaju različite potrebe i da to može dovesti do sukoba. Stoga je važno na pravedan način riješiti te sukobe obraćajući punu pažnju na sve pojedince i grupe (za više detalja o rješavanju sukoba vidi četvrtu nastavnu jedinicu). U ovom slučaju, škola se može gledati kao mikrozaednica u kojoj mladi građani nailaze na istu vrstu problema koji postoje i u zajednici kao cjelini.

Sljedeća pitanja pokazuju kako je višeslojna ova studija primjera, te da su pitanja uistinu vrijedna proučavanja. Za daljnje proučavanje biće potreban dodatni čas. Nastavnik mora odlučiti hoće li izabrati određene dijelove, zavisno od raspoloživog vremena i učeničkog zanimanja.

Koliko su različite potrebe djece za obrazovanjem?

Ključna pitanja na koja učenici moraju odgovoriti su, naravno, kako se ti problemi mogu riješiti i bi li škola trebalo da ignoriše neke od njih (ako bi trebalo, zašto).

Na ova pitanja može se odgovoriti na dva načina: prvo, razmišljajući na čije će potrebe uticati rješavanje ili ignorisanje nekog problema, i drugo, identifikujući one probleme koje može riješiti školska zajednica.

Na prvi način učenici će bolje razumjeti specifične potrebe učenika izbjeglica (i lokalnih učenika) tako što će razmisliti o sljedećem pitanju: „Koja su ljudska prava – ili dječja prava – uskraćena djeci izbjeglicama?“

Evo nekoliko kategorija obrazovnih potreba. Učenici bi trebalo da u priči pronađu primjere sljedećih potreba, pa da ih zabilježe u četvrtu kolonu u radnom listu:

- emocionalne potrebe;
- potrebe za učenjem;

Živjeti u demokratiji

- vjerske potrebe;
- kulturne potrebe;
- jezičke potrebe;
- fizičke potrebe.

Učenici moraju dati svoje primjere za svaku kategoriju.

Odgovornost i njene granice

Konkretna pitanja koja su se pojavila u priči trebalo bi da vode do uopštenije rasprave o jednakim pravima i obrazovanju.

Koliko je jednostavno svakom djetetu obezbijediti najbolje obrazovanje u skladu s njegovim potrebama? Šta može napraviti škola i koji problemi zahtijevaju vanjsku podršku, na primjer, dodatno finansiranje od strane lokalne skupštine?

Ovdje učenici slijede drugi ponuđeni način i ova analiza vodi do važnog zaključka – tipično je da se složena pitanja ne mogu riješiti samo jednim korakom, što bi u ovom slučaju značilo, na primjer, proširivanjem škole, zapošljavanjem posebno obučenog osoblja, itd. Takve mjere obrazovne reforme bile bi izuzetno poželjne, ali one se nikad ne događaju jer zavise od političkih odluka (na primjer kako dodijeliti više novca od poreza). Ljudi koji razmišljaju samo o preduzimanju tako naoko radikalnog koraka mogu na kraju zapravo da ne urade ništa, osim što će krivicu prebaciti na druge. S druge strane, stvari se mogu popraviti i malim koracima, što u ovom slučaju znači razmatranje onih dijelova problema koje direktorica, nastavnik, učenici ili roditelji mogu sutra promijeniti – ako žele, ili ako se slažu.

Ovdje je važna treća kolona iz radnog lista. Ko je odgovoran, tj. ko ima moć da nešto promijeni? Učenici raspravljaju jesu li mali koraci – poboljšanja unutar školske zajednice – dovoljni i gdje su njihova ograničenja. Takođe mogu razmišljati o kombinaciji malih, kratkoročnih koraka, te krupnijih koraka koji zahtijevaju više vremena.

Ovdje opet vrijedi da je „škola život“, mikrodrustvo. Rasprava o strategijama za razvoj škole uvodi učenike u razmišljanje o političkom donošenju odluka i strateškom planiranju.

Škola je život

Učenici mogu uporediti koledž Houp sa situacijom u svojoj vlastitoj školi koristeći sljedeću ideju.

„S kojim se preprekama u obrazovanju susreću neki učenici u vašoj školi? Šta mislite ko je odgovoran za rješavanje tih potreba (na primjer, vlada, direktor, nastavno osoblje ili učenici)?“

Kod rješavanja ovog pitanja mogu se primijeniti različite metode. Ono može biti predmet plenarne rasprave, razgovora s drugim učenicima ili se može povezati s projektom školskih novina (vidi petu nastavnu jedinicu).

Pismeni zadatak

U procesu organizacije nastavnog procesa važno je biti siguran da su učenici razumjeli i da mogu primijeniti ono što su naučili. Jedan od načina da se to ostvari jeste da se plenarna rasprava poveže s pismenim zadatkom. To učenicima daje mogućnost da razmisle o pitanjima o kojima se raspravljalo na plenarnom dijelu i može biti posebno korisno za sporije i temeljitije učenike, koji često ostaju tihi u raspravi iako zapravo imaju puno toga da kažu.

Nastavnik mora odlučiti koja tema najbolje odgovara učeničkom nivou razmišljanja i razumijevanja. Može biti sasvim dovoljno da učenici ponove raspravu i daju svoj vlastiti sud.

U zahtjevnijoj vježbi, učenici mogu povezati ljudska prava i/ili pitanja neravnopravnosti u društvu, na primjer:

„Evropska konvencija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima djeteta navode da su vlade dužne da svakom djetetu obezbijede mogućnost obrazovanja.

- Objasnite mislite li da je škola ispunila ovu obavezu.
- Šta je potrebno da bi djeca dobila obrazovanje koje zaslužuju?
- Šta mislite čija je dužnost da to obezbijedi?
- Na koja druga područja života neravnopravnosti u društvu takođe utiču?
- Raspravite to pitanje.”

Predloženi rezultat plenarne rasprave (*flip chart*, popunjeni radni list)

Pomoć za koledž Houp

Problemi	Rješenja	Odgovorni	Obrazovne potrebe
(1) Djeca izbjeglice			
Jezički problemi	Posebni kursevi	Direktorica, lokalno vijeće	Jezičke
Dječak ne govori	Terapija, posebno podučavanje	Savjet: direktorica, nastavnik	Jezičke, emotivne
Djevojčica ne može hodati	Medicinski tretman, posebno podučavanje, savjeti za roditelje		Fizičke
(2) Izbjegllice i lokalni učenici			
Nasilje, zadirivanje, bande, prijetnje, povrijeđen dječak	Rasprava u razredu; pravila ponašanja; učenici kao posmatrači	Nastavnici, učenici, roditelji	Emocionalne Društvene Stavovi i vrijednosti
(3) Nastavnici			
Ne mogu brinuti za izbjeglice i lokalne učenike	Manji razredi Predavanja u smjenama Više nastavnika	Lokalno vijeće	Učenje jezika, kulturne, vjerske
(4) Roditelji			
Žele odvojene razrede za dječake i djevojčice	„Ne”? „Da”?	?	Kulturne, vjerske

Lekcija 4

Zašto su važna ljudska prava?

Zašto su potrebni propisi o ljudskim pravima da bi se zaštitile ugrožene kategorije?¹⁴

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razmatrati: - pitanja koja se javljaju kada ljudi s različitim vrijednostima i načinom života pokušaju živjeti zajedno; - razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ugroženi.
Učenički zadaci	Učenici: - se uključuju u kritičke analize i davanje prioriteta određenim situacijama; - glume rasprave među suprotnim stranama; - razvijaju ključne principe koji se zasnivaju na ugranju uloga i upoređuju ih sa odgovarajućim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava; - upoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u svojoj državi; - Rade prezentacije za druge učenike o izabranim dijelovima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.
Sredstva	Kopije scenarija s ostrvom (radni list za učenike 3.4). Kopije situacijskih kartica za svaku manju grupu (radni list za učenike 3.5). Lista ključnih elemenata ljudskih prava (radni list za učenike 3.6). Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju.
Metodi	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Pregovaranje. Grupna prezentacija.

Osnovne informacije

Evropska konvencija o ljudskim pravima uvedena je kako bi štitila prava ljudi kojima su osnovna prava uskraćena, na primjer pravo na život, vjersku slobodu ili jednakost pred zakonom. Sve zemlje članice Savjeta Evrope saglasile su se da će se pridržavati članova Konvencije u odnosu prema svojim građanima. Svaka država mora izvijestiti međunarodnu zajednicu o stanju ljudskih prava u svojoj zemlji. Pojedini građani mogu se žaliti Evropskom sudu za ljudska prava ako vjeruju da im država čiji su građani uskraćuje njihova ljudska prava. Država također može uložiti žalbu protiv druge države zbog kršenja ljudskih prava, ali ovo se ne događa često.

Evropska konvencija o ljudskim pravima usko je vezana uz Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, koja je donešena nakon genocida u Drugom svjetskom ratu.

¹⁴ Zasnovano na lekciji koju je razvila Fondacija za civilno građanstvo iz Londona.

Lekcija

Nastavnik se poziva na „kartice s ulogama“ (radni list za učenike 3.4) kada uvodi scenarijo i dvije grupe koje su uključene u glumu. Nastavnik prvo opisuje ostrvo, po mogućnosti uz pomoć karte na tabli, a zatim opisuje ostrvljane koji tamo žive već generacijama.

Zatim nastavnik govori razredu da je stigla još jedna grupa i da žele da se nasele na ostrvu. Ta je grupa znatno drugačija od ostrvljana. Nastavnik opisuje doseljenike i njihov način života, a zatim dijeli razred na dva dijela. Jedna polovina glumiće ostrvljane, a druga doseljenike. Postoje dva moguća načina raspravljanja o ovim pitanjima (vidi ispod: metodi 1 i 2). Za razrede koji su navikli na igranje uloga primijenite metod 1, a za razrede koji su navikli a drade na formalnije načine primijenite metod 2.

Metod 1: Igranje uloga

Učenici rade u parovima. Jedan od njih ima ulogu ostrvljanina, a drugi doseljenika. Moraju razmišljati o svim situacijama koje su opisane na malim karticama sa stanovišta svojih ljudi. Započće pregovore s drugim ljudima (pretpostavljajući da jezik nije prepreka). Moraju pokušati da se dogovore oko sljedećeg:

- a) Koji su najozbiljniji problemi njihovih ljudi?
- b) Šta žele dobiti iz pregovora?

Zatim nastavnik traži da parovi ostrvljana i parovi doseljenika sjednu zajedno. Odglumit će sastanak dva naroda u pokušaju da dođu do dogovora oko oba pitanja i smjernica za budućnost.

Podsjetite dvije grupe prije nego započnu raspravu da ostrvljani ne bi trebalo da budu u potpunosti srećni dok doseljenici ne napuste ostrvo, jer bi čitav njihov način života mogao biti ugrožen. S druge strane, doseljenici vole ovo novo mjesto i mogu biti spremni da koriste silu kako bi tu i ostali.

Recite svakoj grupi od četiri učenika da se prvo dogovore o najozbiljnijim problemima grupa i da ih rješavaju po važnosti, polazeći od najozbiljnijeg prema najbezazlenijem, zavisno od toga koliko vremena budu imali.

Metoda 2: Usmjerena rasprava

Ovu vježbu najbolje je izvesti uz pomoć glume, ali može vrlo dobro funkcionisati i s učenicima koji nijesu na to navikli. Pola razreda će posmatrati situaciju sa stanovišta ostrvljana, a druga polovina sa stanovišta doseljenika. Svaka situacija opisuje se s oba stanovišta. Radeći u parovima učenici odlučuju koji su najozbiljniji problemi i pokušavaju da smisle najbolji način za rješavanje svakog pitanja sa njihove tačke gledišta. Podsjetite ih da postoji „idealna“ odnosno „pravičana“ način rješavanja svakog problema, ali stvarnost (i istorija) uče nas da bi jedna strana mogla dobiti više nego druga zbog neravnomjerno raspoređene moći.

Nastavnik usmjerava raspravu o svakoj od situacija, razmatrajući jedno viđenje problema, a zatim pitajući drugu grupu za suprotno viđenje. Nastavnik pokušava da postigne dogovor između dvije grupe. Svaku raspravu može voditi jedan par iz svake od strana, a koji staje ispred cijelog razreda i izlaže problem kako ga vidi. Varijacija ovoga metoda jeste da parovi raspravljaju o svakoj situaciji, gdje jedno predstavlja ostrvljane, a drugo doseljenike.

Pitanja za metode 1 i 2

Pitajte učenike o situacijama o kojima su raspravljali koristeći sljedeća pitanja:

- Jesu li pitanja bila jednostavna ili teška? Zašto?
- Je li svaka grupa nakon pregovora dobila što je željela?
- Koja je grupa najviše dobila iz pregovora? Zašto?

- Je li jedna grupa imala više moralnih prava od druge u svakoj situaciji?
- Kako bi mogla izgledati budućnost na ostrvu za te dvije grupe?
- Šta bi moglo spriječiti nadmoć jedne grupe nad drugom?
- Napišite spisak pravila ili principa koji bi mogli pomoći dvjema grupama da na ostrvu žive zajedno u miru. Uporedite taj spisak s ključnim elementima ljudskih prava (vidi radni list za učenike 3.6). Koji bi od ovih članova mogao pomoći u sprečavanju situacije u kojoj ljudi poput ostrvljana izgube svoje ostrvo, svoj način života i svoja osnovna ljudska prava?

Nastavnik ističe da se ovakva situacija dogodila mnogo puta u historiji, na primjer, kada su britanski doseljenici kolonizirali Australiju ili kada su Evropljani kolonizirali Sjevernu i Južnu Ameriku. U to vrijeme nije bilo međunarodnih zakona o ljudskim pravima i mnogi događaji koji su se odigrali kršili su ljudska prava autohtonog stanovništva. Slične situacije još uvijek se događaju, na primjer, tamo gdje se južnoameričkim plemenima oduzima njihova zemlja jer međunarodne kompanije miniraju ili sijeku šume.

Isticanje značaja ljudskih prava

Kao zadnju vježbu u ovoj cjelini, nastavnik traži od učenika (u grupama) da izaberu jedno od ljudskih prava koje se nalazi u Evropskoj konvenciji, a o kojem se raspravljalo tokom ove nastavne jedinice. Zatim učenici prave transparent s istaknutim tim pravom i pripremaju prezentaciju o njegovoj važnosti. Neki učenici mogli bi nacrtati scene iz glume o ostrvljanima kako bi na dramatičan način prikazali probleme. To se može prikazati pred razredom, razredima istog uzrasta ili čak cijeloj školi. Na taj način ova nastavna jedinica može predstavljati uvod u detaljniji projekat, ako vrijeme dopusti i ako su učenici zainteresovani. Vidi lekcije 4 i 5 (mediji) za planiranje takvog jednog projekta u razredu.

Radni list za učenike 3.1

Škola na rubu šume

Jednom davno postojala je zajednica ljudi koji su živjeli u gustoj šumi na rubu jednog planinskog lanca. To su bili religiozni ljudi koji su odgajali svoju djecu strogo kako bi poštovali bogove svog naroda. Njihova religija smatrala je da nema razlika između muškaraca i žena.

Velika ravnica prostirala se između planina i najdaljeg ruba države. Drugačija zajednica ljudi živjela je u ravnici. Oni nijesu imali religiju, ali su naporno radili jedni za druge. Bili su žestoki ratnici i muškarci su bili dominantan pol. Žene su poštovali, ali one nijesu mogle postati vođe.

Ljudi iz šume nijesu imali ništa s ljudima iz ravnice. Mrzili su i bojali se jedni drugih. Nekada su među njima izbijali ratovi.

Jednog dana, jedan mladi muškarac stigao je na rub šume. Rekao je da tu želi da sagradi školu da bi se djeca iz obje zajednice mogla školovati zajedno kako bi konačno mogao zavladata mir između dva naroda.

Uskoro je jednostavna drvena građevina bila spremna i došao je dan kada je učitelj prvi put otvorio svoju školu. Nekoliko djece iz obje zajednice došlo je da vidi kako će tu biti. Roditelji i vođe dviju zajednica gledali su zabrinuto.

U početku su postojali problemi među djecom. Rugali su se jedni drugima i često su izbijale tučnjave. Ali djeca su shvatila vrijednost dolaska u školu i stvari su se pomalo počele smirivati. Nastavnik je bio strog, ali pošten, i prema svim učenicima ponašao se jednako. Rekao je da poštuje oba načina života i djecu je učio o drugačijim načinima života.

Sve više djece počelo je pohađati školu na rubu šume.

Međutim, uskoro je postalo jasno da školu pohađa više djece iz ravnice.

Djeca iz šume su sada činila samo četvrtinu škole. Nastavnik je razgovarao s roditeljima s obje strane kako bi ih ohrabrio i razuvjerio.

Ali tada, jednog jutra, nastavnik je došao i vidio da je neko spalio školu do temelja.

(Prema priči Teda Huddlestona iz Fondacije za civilno građanstvo)

Radni list za učenike 3.2

Houp je za svakoga

Direktorica koledža Houp bila je darežljiva i humana žena. Čvrsto je vjerovala u značaj obrazovanja. „Svako zaslužuje dobar početak u životu,“ znala je reći radnicima. „Ne želim da ikoga stavljate u povoljniji položaj od drugih u ovoj školi. To ne bi bilo pošteno.“

Onda je jednog dana u školu stigla grupa djece izbjeglica. Njihove porodice izbjegle su iz susjedne države pogođene sukobom. Direktorica je rekla radnicima:

„Ovi nesrećni mladi ljudi su sve izgubili. Učinite da se osjećaju dobrodošli u vašim učionicama. Njihovu bi patnju trebalo što više ublažiti. Oni nijesu krivi za rat.“

Radnici su se složili. Djeca su raspoređena u razrede prema svojim godinama. Većina djece izbjeglica bili su sami u razredu, ali u jednom je bila grupa od četiri dječaka izbjeglice.

Nije trebalo dugo da radnici primijete koliko je teško postupati prema djeci izbjeglicama kao i prema drugima u razredu. Jedan po jedan dolazili su direktorici sa svojim problemima. „Dijete izbjeglica u mom razredu ne govori naš jezik,“ rekao je jedan nastavnik. „Nemam vremena da joj sve prevodim. To mi oduzima previše vremena. Drugi učenici ispaštaju.“ „Učenik izbjeglica iz mog razreda ne želi ni s kim da priča,“ primijetio je drugi nastavnik. „Možda je istraumiran od rata. Ili možda ima poteškoća u učenju. Šta mogu da učinim?“ Treći nastavnik je rekao, „Imam dijete koje je bilo ranjeno. Djevojčica ne može da hoda. Ne može se uključiti ni u jednu fizičku aktivnost i ne može se popeti stepenicama do laboratorije.“

Zatim su se počeli javljati drugi problemi. Za vrijeme ručka neku djecu izbjeglice su tukli i zadirkivali. Nazivali su ih pogrđnim imenima, a neka djeca su im rekla da se vrate odakle su i došli.

Četiri dječaka iz istog razreda osnovala su bandu da bi se zaštitili. Jednog dana izbila je tuča između jednog od njih i lokalnog dječaka. Izbjeglica je teško ozlijedio svog protivnika. Radnici su se žalili direktorici da bi dječak trebalo da bude izbačen iz škole, ali direktorica se pitala bi li to bilo pravedno, uzimajući u obzir sve što je mladi izbjeglica proživio. Radnici su rekli:

„Pokušali smo sve da ovo uspije, ali naša vlastita djeca previše ispaštaju. Ne možemo u isto vrijeme učiti ovu djecu i dati sve od sebe za lokalne učenike.“

Nedugo nakon toga, direktorica je pozvala roditelje djece izbjeglica. Oni su rekli:

„Ne sviđa nam se što dječaci i djevojčice zajedno imaju fizičko vaspitanje. To se protivi našoj vjeri i kulturi.“

Direktorica je konačno počela gubiti strpljenje. Ovo je smatrala ozbiljnim problemom, ali u srcu je znala da ne smije gubiti nadu.

Radni list za učenike 3.3

Pomoć za koledž Houp

Problemi	Rješenja		
(1) Djeca izbjeglice			
(2) Izbjeglice i lokalni učenici			
(3) Nastavnici			
(4) Roditelji			

Radni list za učenike 3.4

Ostrvljani i doseljenici (kartice s ulogama)

Prva grupa: Ostrvljani

Vi ste grupa ostrvljana. Vaš narod živi na ovom ostrvu hiljadama godina. Vaši preci su pokopani na svetim mjestima u planinama i vi vjerujete da su njihove duše još uvijek tamo.

Vodite vrlo jednostavan način života. Žene se brinu za djecu dok muškarci lutaju cijelim ostrvom loveći životinje i sakupljajući hranu iz bujne vegetacije. Vaši ljudi vjeruju da je svako odgovoran za očuvanje prirode da se ona netaknuta sačuva za sljedeću generaciju. Vaše oružje su koplje, luk i strijela, te zamke za životinje.

Vaša religija zasniva se na poštovanju prirode, a kultura na važnosti vaše zajednice. Kada nedostaje hrane svi dijele, a ljudi naporno rade jedni za druge. Kada hrane ima u izobilju, ljudi se okupljaju i pjevaju, plešu i pričaju priče. Vaš narod nema potrebe za pismom.

Imate veoma malo zakona. Vođa plemena može proglasiti nove zakone ako je to potrebno. On takođe može razriješiti nesuglasice među članovima vaše zajednice.

Druga grupa: Doseljenici

Vi ste s grupom ljudi koji su plovili iz Evrope u potrazi za novim načinom života za sebe i svoju porodicu. Želite pronaći neku novu zemlju koja je otkrivena na drugoj strani svijeta. Nadate se da ćete se tamo smjestiti kako biste sagradili domove i farme, te postali bogati.

Sa sobom nosite alatke za obrađivanje tla i pištolje za lov. Vaša kultura zasniva se na obrazovanju i napornom radu. Svako želi da bude bogat i da ugodno živi. Nemate nikakvu vjeru i smatrate da bi ljudi trebalo da imaju pravo da slijede svoju sudbinu.

O stvarima u svojoj novoj zajednici želite da odlučujete na demokratski način. Napustili ste društvo gdje je samo jedna elitna grupa imala moć i gdje su postojale velike razlike u bogatstvu. Želite da osnujete društvo u kojem su svi ljudi jednaki odnosno gdje svako ima jednake mogućnosti za uspjeh.

Radni list za učenike 3.5

Situacijske kartice: ostrvljani

Pogledaj sljedeće situacije i u svojim grupama odlučite šta bi trebalo uraditi.

Ostrvljani	Doseljenici
1O Nove ograde Neki doseljenici su se doselili postavljajući ograde oko svojih kuća, preko staza koje ste uvijek koristili kako biste slijedili svoja stada. Neke od njih ste srušili.	1D Nove ograde Ostrvljani su srušili neke od ograda koje ste postavili da biste zadržali životinje koje ste ulovili.
2O Uljez Ostrvljanin je neovlašćeno prelazio preko područja koje su doseljenici ogradili pa su pucali u njega i ubili ga.	2D Uljez Ostrvljani su neovlašćeno prelazili posjede koje ste ogradili za svoje životinje. Jednog ste upozorili, a zatim pucali u njega.
3O Mješoviti brak Jedan od ostrvljana zaljubio se u doseljenicu. Žele da se vjenčaju i žive u jednoj od zajednica doseljenika. Muškarčeva porodica izuzetno je nesrećna zbog toga.	3D Mješoviti brak Jedna od doseljenica zaljubila se u ostrvljanina. Žele da se vjenčaju i žive u zajednici doseljenika. Neki doseljenici su nesrećni zbog toga.
4O Sveta mjesta Neki doseljenici kopaju u planinama u potrazi za mineralima na mjestima za koja vi vjerujete da u njima žive duše vaših predaka. Ta mjesta su za vas sveta. U znak protesta napali ste neke ljude koji su tamo kopali.	4D Sveta mjesta Otkrili ste vrijedne minerale u planinama. Te minerale moći ćete da prodate trgovcima kod kuće. Izgleda da ostrvljani smatraju planine svetima, za što vi mislite da je čisto praznovjerje. Napali su ljude koji su tamo kopali.
5O Obrazovanje Neki od doseljenika otvorili su školu i pozvali su vašu djecu da se pridruže i nauče da čitaju i pišu.	5D Obrazovanje Neki od doseljenika otvorili su školu. Pozvali su ostrvljane da pošalju svoju djecu u školu.

Radni list za učenike 3.6

Ključni elementi ljudskih prava¹⁵

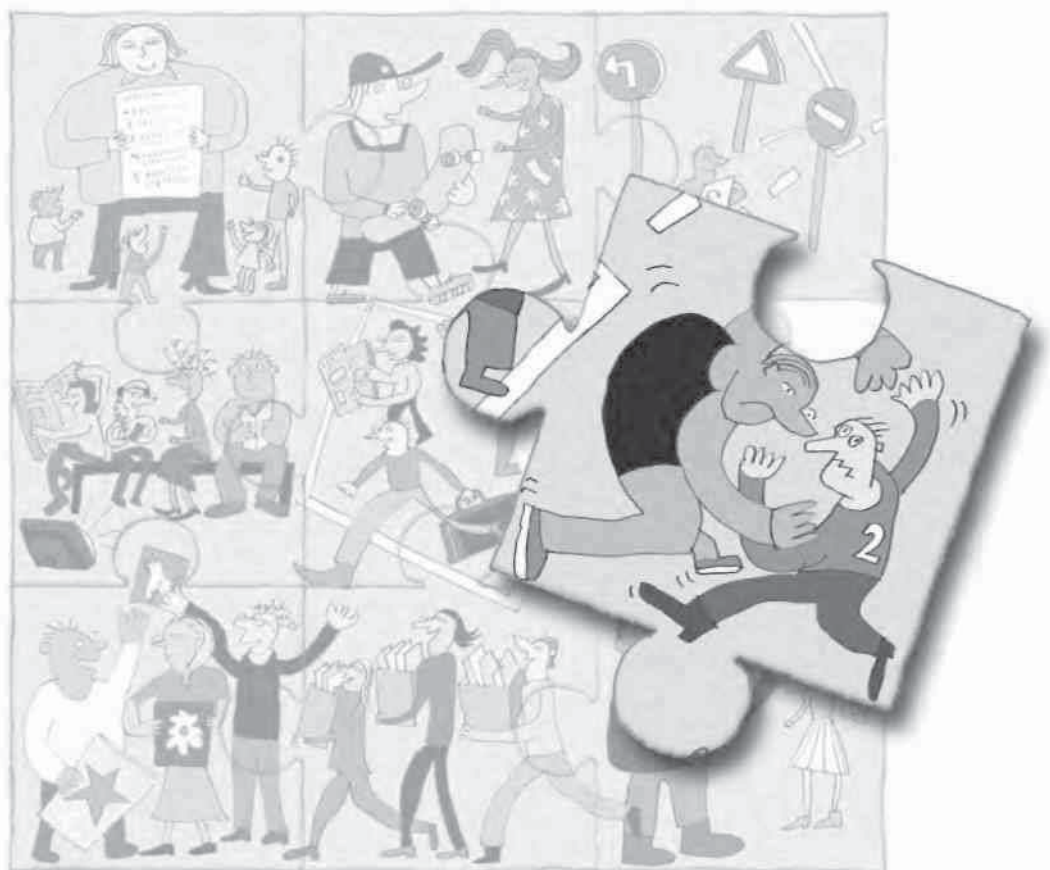
1. Pravo na život.
2. Zabrana mučenja.
3. Zabrana ropstva.
4. Pravo na slobodu i sigurnost.
5. Pravo na pravično suđenje.
6. Pravo na efikasan pravni lijek u slučaju povrede prava.
7. Zabrana diskriminacije; pravo na ravnopravnost.
8. Pravo čovjeka da bude priznat kao osoba; pravo na nacionalnu pripadnost.
9. Pravo na privatnost i porodični život.
10. Pravo na brak.
11. Pravo na ličnu imovinu.
12. Pravo na kretanje.
13. Pravo na azil.
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti.
15. Sloboda izražavanja.
16. Sloboda okupljanja i udruživanja.
17. Pravo na hranu, piće i smještaj.
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
19. Pravo na obrazovanje.
20. Pravo na zapošljavanje.
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.
22. Pravo na socijalnu zaštitu.
23. Pravo na političko djelovanje.
24. Pravo participacije u kulturnom životu.
25. Zabrana destrukcije ljudskih prava.
26. Pravo na društveni poredak koji priznaje ljudska prava.
27. Obaveze pojedinca.

¹⁵ Lista se zasniva na materijalima za nastavnike u petoj nastavnoj jedinici „Prava, slobode i odgovornosti.“

NASTAVNA JEDINICA 4

Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

4.1. Rješavanje sukoba

Kako rješavati ozbiljna neslaganja?

4.2. Primjena pristupa u šest koraka

Kako izbjeći svađe sa susjedima?

4.3. Oprečna ljudska prava

Konflikt između ljudskih prava. Šta onda?

4.4. Upotreba nasilja

Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima prihvatljiva?

NASTAVNA JEDINICA 4: Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

Koncept mira ima veoma važnu kulturološku dimenziju. U orijentalnim kulturama mir se tradicionalno više odnosi na unutarnji mir (mir u srcu ili duši), dok se u zapadnom svijetu, mir smatra nečim što postoji izvan pojedinca (odsustvo rata ili konflikta i nasilja). Na primjer, u Indiji mir se kaže „shanti“ i podrazumijeva savršeni red ili mir duše. Gandi je svoju filozofiju i strategiju zasnivao na konceptu pod imenom *Ahimsa*, što u suštini znači ustezanje od svega što je na bilo koji način štetno. On je kazao: „*Ahimsa* doslovno znači nenasilje, ali za mene ima mnogo šire i neuporedivo šire značenje. To znači da ne smijete nikoga uvrijediti; ne smijete imati okrutne misli, čak ni kada se one odnose na one koje smatrate neprijateljima. Za sljedbenike ove doktrine neprijatelj ne postoji.“ U tradiciji Maja, mir se odnosi na koncept blagostanja. On je povezan sa idejom savršene ravnoteže između različitih područja našeg života.¹⁶

„Pozitivni mir“ opisuje stanje u kome je kolektivna volja usmjerena ka promovisanju mira i uklanjanju prepreka miru. To podrazumijeva zalaganje za socijalnu pravdu, čime se ide dalje od postavke da je mir odsustvo straha, nasilja i rata. To takođe podrazumijeva zalaganje za nenasilno rješavanje konflikata i nastojanje da se podstaknu takve sposobnosti kod grupa i pojedinaca, kako bi se društveni problemi rješavali na konstruktivan način. Za one koji se bave obrazovanjem za demokratiju i ljudska prava to takođe podrazumijeva i promovisanje demokratskih procesa u učionici, razgovor na temu moći i zloupotrebe moći, kao i konstantne napore na usavršavanju vještine slušanja, vođenja konstruktivnog dijaloga i spremnosti za rješavanje sukoba.¹⁷

Je li nasilje prirodno? Mnogi su uvjereni da su ljudska bića prirodno nasilna i da, shodno tome, ne možemo izbjeći ratove, konflikte i druge oblike nasilja u životu i društvu. Drugi stručnjaci za ovu oblast tvrde da mi možemo izbjeći nasilne misli, osjećanja i djela. Seviljska izjava o nasilju, koju je 1986. godine sačinila grupa mislilaca i naučnika iz mnogih zemalja sjevera i juga, istoka i zapada, potvrđuje navedenu tvrdnju sljedećim riječima:

1. Naučno je netačno reći da smo od svojih životinjskih predaka naslijedili tendenciju da ratujemo (...). Ratovanje je pojava vezana isključivo za čovjeka i ne javlja se kod drugih životinja (...).
2. Postoje kulture koje vjekovima nijesu ratovale, a postoje i one koje često ratuju u određenim periodima, ali ne i uvijek (...).
3. Naučno je netačno reći da je rat ili neko drugo nasilno ponašanje genetski programirano u našoj ljudskoj prirodi (...).
4. Naučno je netačno reći da čovjek ima „nasilan um“ (...) naša djela posljedica su našeg odgoja i načina socijalizacije (...).“

Većinu nas okolina je odgojila tako da reagujemo agresivno i nasilno. Mi učimo da mislimo, osjećamo i djelujemo agresivno, a nekada čak i nasilno. Gdje god da živimo, izloženi smo društvenom i kulturnom pritisku koji nas usmjerava da gotovo konstantno čitamo o nasilju, gledamo nasilje i slušamo o nasilju. Televizijske emisije, reklame, novine, video igre, te filmska i muzička industrija u velikoj mjeri doprinose takvom stanju stvari. Već do perioda adolescencije dijete vidi na hiljade ubistava i činova nasilja samo putem televizije. Svjesno ili ne, naše moderno društvo zapravo odobrava nasilje. Nasilje se smatra pozitivnom vrijednošću.

U mnogim kulturama odbijanje nasilja, fizičkog nasilja i konfrontiranja smatra se znakom slabosti, osobito kod muškaraca, koji su već od ranog djetinjstva izloženi velikom pritisku od strane svojih vršnjaka.¹⁸

¹⁶ Tekst iz «COMPASS-a, priručnika za obrazovanje mladih za demokratiju i ljudska prava», Savjet Evrope, Strasbourg 2002., str. 376ff

¹⁷ Iz „Rječnika pojmova obrazovanja za demokratiju i ljudska prava“, Karen O’Shea, Savjet Evrope, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁸ Tekst iz «COMPASS-a, priručnika za obrazovanje mladih za demokratiju i ljudska prava», Savjet Evrope, Strasbourg 2002., str. 380.

Za dodatne informacije, vidi listu s materijalima za nastavnike na kraju ove nastavne jedinice.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- dobiti nova saznanja o mehanizmima koji stoje iza konflikta,
- dobiti nova saznanja o nenasilnom rješavanju konflikata,
- poboljšati vlastitu sposobnost rješavanja konflikta u svojoj okolini,
- poboljšati vlastitu sposobnost da razmišljaju o gledištima i potrebama svih strana u konfliktu,
- dobiti nova saznanja o konfliktu između ljudskih prava,
- usavršiti kritičko mišljenje o upotrebi nasilja,
- dobiti nova saznanja o tome kako se suočiti s nasiljem s kojim se susretnu,
- biti podstaknuti da rješavaju konflikte na nenasilan način.

NASTAVNA JEDINICA 4: Sukob

Šta uraditi kada se ne slažemo?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metodi
Lekcija 1: Rješavanje sukoba	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Radni list za učenike 4.1	Rad u manjim grupama.
Lekcija 2: Primjena pristupa u šest koraka	Učiti kako primijeniti pristup u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Radni list za učenike 4.1 Radni list za učenike 4.2	Rad u manjim grupama.
Lekcija 3: Konflikt između ljudskih prava.	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.	Radni list za učenike 4.3 Radni list za učenike 5.2	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.
Lekcija 4: Upotreba nasilja	Razviti kritičko razmišljanje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o ličnom ponašanju.	Razmišljati o upotrebi nasilja i o svom vlastitom ponašanju.	Radni list za učenike 4.4	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Lekcija 1

Rješavanje sukoba

Kako rješavati ozbiljna neslaganja?

Obrazovni ciljevi	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.
Učenički zadaci	Analizirati sukob; pronaći rješenja.
Sredstva	Listovi papira ili sveske i olovke. Radni list za učenike 4.1.
Metodi	Cijeli razred ili eventualno rad u paru.

Konceptualno učenje

Konflikti su, neizbježno, dio naše svakodnevnice. Ne moraju se posmatrati kao negativne pojave, nego kao sukob interesa između grupa ili pojedinaca. U politici sukobi su čak važan dio javne rasprave. Samo kroz otvoreni sukob i traženje kompromisa sve različite društvene grupe osjećaju da su saslušane i da su integrisane. Rješavanje konflikta (traženje kompromisa) sposobnost je koja se može naučiti. Cilj ove lekcije jeste da tom cilju pruži svoj doprinos.

Sljedeći opisi rješavanja sukoba pojavljuju se u ovoj lekciji i važno je da je nastavnik svjestan njihovog značenja.

Dobija-dobija: u toj situaciji dogovoreno razrješenje konflikta znači da su obje strane na dobitku i osjećaju da su dobile ono što su željele. Na to se gleda kao na najidealnije razrješenje sukoba kojim se sprečava njegovo ponovno izbijanje.

Dobija-gubi ili gubi-dobija: time se opisuje situacija u kojoj razrješenjem sukoba jedna strana gubi a druga pobjeđuje. Ta situacija često znači da će do sukoba ponovo doći jer je nepovoljna po stranu koja je gubitnik.

Gubi-gubi: u toj situaciji ni jedna strana razrješenjem sukoba ne dobija ništa. Ta situacija znači da je konflikt samo privremeno suzbijen i da postoji velika mogućnost njegovog ponovnog izbijanja.

Lekcija

Nastavnik počinje tako što na lijevoj strani table napiše riječ „SUKOB“. Učenike će zamoliti da na list papira napišu izraze i riječi kojih se mogu sjetiti, a koje povezuju s riječju „sukob“.

Isto se radi i s riječju „MIR“, koju nastavnik piše na desnu stranu table. Zatim nastavnik pita 10 učenika da izlože svoje riječi. Rezultati se dopisuju na tablu i učenici daju svoje komentare na sljedeća pitanja:

- Jesu li iznenađeni nekom od izabраниh riječi?
- Jesu li sve riječi povezane sa sukobom negativnog, a one povezane s mirom pozitivnog značenja?

Nastavnik zatim pita učenike da daju primjere sukoba koje su sami iskusili ili koji su se javili u njihovom okruženju. Nastavnik od njih traži da kažu pripadaju li ti sukobi kategoriji sukoba koji se mogu riješiti i koji su prvi korak prema kompromisu, ili kategoriji sukoba koji se ne mogu riješiti. Nastavnik zatim uvodi ideju da sukobi ne moraju nužno voditi do nasilja i da su mogući mnogo uspješniji pristupi sukobima.

Nastavnik im tada navodi konkretni primjer sukoba koji se može pojaviti u porodici.

„Kaća, 18-ogodišnja kćer, želi da gleda kasetu koju je nedavno dobila od prijateljice. Njen brat Martin, 15 godina, želi da gleda svoju omiljenu televizijsku emisiju.“

Nastavnik zatim svakom učeniku daje kopiju radnog lista za učenike 4.1 i počinje analizirati taj sukob uz pomoć pristupa u šest koraka.

Koraci 1 i 2 se preduzimaju s cijelom grupom, a vodi ih nastavnik, koji insistira da se definišu stvarne „potrebe“ obje strane i da se dâ jasna definicija sukoba.

U koraku 1 važno je da se na neprovokativan način iskažu prave potrebe obje strane. Mora se reći koje su stvarne potrebe u pozadini problema, jer se one mogu razlikovati od potreba koje iznesu same strane. U drugom koraku, problem u pozadini sukoba formuliše se tako da se obje strane s njim slože.

Treći korak sastoji se od pronalaska mogućih rješenja. U ovoj fazi rješenja ne bi trebalo komentarisati niti osuđivati – svaki doprinos trebalo bi da bude dobrodošao. Treći korak bi se mogao odvijati u parovima, nakon kojeg bi mogla uslijediti razmjena mišljenja (ili zamjena partnera?). Nastavnik zatim uvodi pojam „gubi-gubi“, „dobija-gubi“, „gubi-dobija“ ili „dobija-dobija“ u analizu rješenja, a zatim traži od parova da ocijene svoja rješenja koristeći taj koncept (4. korak).

Ako učenici otkriju da ni jedno od njihovih rješenja ne rezultira situacijom u kojoj obje strane pobjeđuju, od njih traži da i dalje razmišljaju. Međutim, uvijek će postojati slučajevi u kojima nije moguće rješenje „dobija-dobija“. Nakon što predstavi svoje odgovore, nastavnik poziva grupu da odluči koje rješenje je najbolje (5. korak). U stvarnom sukobu, u kojem su strane direktno uključene u ovaj pristup rješavanja sukoba, strane moraju prihvatiti rješenje. Nastavnik završava kratko predstavljajući mogućnost 6. koraka. Ključni element 6. koraka jeste to što se nakon nekog vremena (nekoliko minuta, sati, dana ili sedmica, zavisno od prirode sukoba) rješenje ocjenjuje i, ako je potrebno, prilagođava.

U zaključku, nastavnik podržava raspravu o tome da li bi metoda u šest koraka mogla funkcionisati, u kojoj vrsti situacije, i koje bi mogle biti posljedice ako bi takav instrument bio naširoko poznat i korišćen. O tome bi trebalo da se raspravlja razmišljajući o različitim grupama i kontekstu, kao na primjer:

- vršnjačke grupe;
- porodica;
- razred;
- škola;
- država;
- rat;
- sport.

Lekcija 2

Primjena pristupa u šest koraka

Kako izbjeći svađe sa susjedima?

Obrazovni ciljevi	Učenje kako primijeniti pristup u šest koraka.
Učenički zadaci	Analizirati sukob i pronaći rješenja od kojih obje strane imaju koristi.
Sredstva	Kopija jednog od scenarija sukoba iz radnog lista za učenike 4.2 za svaku malu grupu. Radni list za učenike 4.1.
Metodi	Rad u manjim grupama.

Osnovne informacije

Mirno razrješenje sukoba ne može se u praksi primijeniti samo uz poznavanje odgovarajućeg teoretskog koncepta. U tu nam je svrhu potrebna obuka koja nas dovodi do savladavanja navedene vještine. Ova lekcija nudi određenu obuku te vrste, a sljedeći korak trebalo bi da bude konkretna primjena u jednoj stvarnoj situaciji u školi.

Lekcija

Nastavnik započinje čas objašnjavajući učenicima da im je zadatak da primijene pristup rješavanja sukoba u šest koraka u različitim konfliktnim situacijama.

Razred se dijeli u male grupe od četiri ili pet učenika i svaka grupa dobije kopiju radnog lista za učenike 4.2. Svaka grupa radi na jednom od scenarija, tako što će na svakom scenariju raditi više od jedne grupe. Učenici takođe koriste radni list za učenike 4.1 pod nazivom „Pristup rješavanju sukoba u šest koraka“. Kad grupe budu završile, predstavnik iz svake grupe predstavlja njihovih šest koraka cijelom razredu. Ovo napravite prvo za „sukob 1“, a zatim za „sukob 2“.

Nakon prezentacija, nastavnik vodi raspravu o rješenjima, koristeći sljedeća pitanja:

- Razumijemo li „potrebe“ i „definiciju problema“? Postoje li neka neriješena pitanja?
- Možemo li naći druga rješenja za koja mislimo da bi dugoročno bila bolja?

U drugom koraku, nastavnik traži od učenika da rade na sukobima koji su se dogodili ili se događaju u školi, u vršnjačkoj grupi, u zemlji, itd. Moraju izabrati jedan ili više sukoba (zavisno od raspoloživog vremena) i razmisliti o mogućim rješenjima dobija-dobija.

Ukoliko nastavnik koristi dva pomenuta slučaja kao uvod i objašnjenje pojma posredovanja, onda treba da obezbijedi osnovne informacije o domaćem pravosudnom sistemu u vezi sa rješavanjem konflikata (načini posredovanja, mogućnost razrješenja konflikta na sudu). U tom slučaju, umjesto primjene pristupa u šest koraka na navedene sukobe, moguće je postaviti i odgovarajuću predstavu sa igranjem uloga.

U slučaju glume, jedan učenik igra stranu A, drugi stranu B, dok treći učenik ima ulogu posrednika. Nastavnik, potom, može pitati svaku grupu kako bi oni riješili konflikt o kojem je riječ. Moguće je organizovati raspravu o različitim rješenjima, kao i o procesu pronalaženja i postizanja rješenja. Ti dodatni elementi mogu oduzeti mnogo više vremena, pa će se možda morati održati kao vannastavna aktivnost ili kao dodatna nastavna jedinica.

Lekcija 3

Oprečna ljudska prava

Suprotstavljenost među ljudskim pravima. Šta sada?

Obrazovni ciljevi	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.
Učenički zadaci	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.
Materijali	Veliki list papira i flomaster za svaku grupu. Radni list za učenike 4.3 Radni list za učenike 5.2
Metodi	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Iako se u prvi mah može učiniti da nam ljudska prava nude jasan odgovor na određene situacije, to nije uvijek slučaj. I zaista, postoji mnogo situacija u kojima jedno pravo dolazi u sukob sa nekim drugim pravom, ili u kojima se pravo jednog pojedinca sukobljava sa pravima drugog. Kritičko razmišljanje može nam pomoći da odvagamo prava o kojima se radi i da nađemo rješenje konflikta između određenih prava.

Lekcija

Grupe (četiri ili pet učenika u svakoj) dobiju slučaj u kojem su ljudska prava u konfliktu (radni list za učenike 4.3 „Pet slučajeva suprotstavljenih ljudskih prava“), veliki list papira i flomaster.

Njihov je zadatak da prvo utvrde o kojim se ljudskim pravima radi, i u tu im se svrhu daje lista ljudskih prava (vidi Radni list za učenike 5.2). Nakon što se učenici slože o tome koja su prava u konfliktu, učenici treba da podijele svoj list papira kao u primjeru tabele koja slijedi. Nastavnik to isto može nacrtati na tabli i navedena prava upisati u prvi red.

Slučaj broj
Ljudska prava
- - -
Rješenje
Zašto?

Drugi zadatak grupa jeste da vode otvorenu diskusiju o tome koje rješenje smatraju najboljim i zašto. Potom se i to upisuje u tabelu.

Svaka grupa potom bira svog predstavnika koji prezentira rezultate grupe cijelom razredu. Nastavnik može tražiti komentare onih koji slušaju i to vezano za izbor koji je grupa napravila i pitati ih da li se slažu ili ne slažu sa idejama te konkretne grupe.

Lekcija 4

Upotreba nasilja

Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima prihvatljiva?

Obrazovni ciljevi	Razviti kritičko mišljenje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o svom vlastitom ponašanju.
Učenički zadaci	Razmišljati o upotrebi nasilja i o svom vlastitom ponašanju.
Sredstva	Kartice ili listovi papira sa slučajevima iz radnog lista za učenike 4.4 za svaku grupu. (Nastavnik mora imati informacije o pravnom sistemu rješavanja sukoba u državi.)
Metodi	Rad u manjim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Premda krajnji cilj jeste uspostaviti svijet u kome će vladati mir, ni međunarodno pravo o ljudskim pravima ni međunarodno humanitarno pravo ne isključuju upotrebu nasilja u apsolutnom smislu. Cilj ove lekcije jeste da podstakne učenike na kritičko razmišljanje o legitimnosti upotrebe nasilja u konkretnim slučajevima, kao i na razmišljanje o njihovom vlastitom ponašanju i reagovanju na nasilje koje sami koriste ili drugi ljudi u njihovoj okolini.

Lekcija

Razred se dijeli u grupe od četiri ili pet učenika. Učenik ili nastavnik predstavljaju slučaj br. 1 iz radnog lista za učenike 4.4.

Nastavnik mora imati na umu da bi moglo biti teško obraditi sva četiri slučaja na jednom času, te stoga može dati različite slučajeve različitim grupama ili se odlučiti za to da obradi samo dva od ponuđena četiri slučaja, odnosno dodati još jedan čas.

Grupe imaju zadatak da razmotre slučajeve uz pomoć pitanja koja se nalaze na karticama i da ostatku razreda usmeno prezentiraju svoj stav. Nastavnik mora imati na umu da dublje pitanje koje se razmatra jeste u kojoj mjeri treba prihvatiti upotrebu nasilja. Nakon što svaka grupa izloži svoj stav, nastavnik daje dodatne informacije vezane za slučaj, prije nego što grupama podijeli nove slučajeve.

Nastavnikov primjerak slučajeva, pitanja i dodatnih informacija:

Slučaj br. 1

Tokom antiglobalističkih demonstracija manja grupa ljudi počela je da baca kamenje na sjedište jedne čuvene transnacionalne kompanije. Policajci koji su bili na licu mjesta to su primijetili i pokušali da uhapsu počinitelje. Tokom te intervencije počinitelji su uhvatili jednog policajca i počeli da ga batinaju.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenje?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija interveniše koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenisati vodenim topom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne interveniše koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Informacije

Prema međunarodnim standardima, policija može upotrijebiti silu pod određenim uslovima. Jedan od uslova jeste da je upotreba sile neophodna i u skladu sa ciljem intervencije. Ukoliko je policajcu naređeno od strane njegovog nadređenog da interveniše na način koji se očigledno protivi navedenom pravilu, propisi Ujedinjenih nacija nalažu policajcu da odbije da izvrši naređenje.

Slučaj br. 2

Zemlja X objavila je rat zemlji Y, jer zemlja Y očigledno štiti i čak finansira pobunjeničke grupe koje iz nje djeluju protiv zemlje X. Njena obavještajna služba otkrila je u kojem je selu smještena grupa dobro obučanih i naoružanih pobunjenika, koji su pripremali veliki bombaški napad na jedan važan industrijski cilj.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da država X bombarduje selo tako da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
2. Bi li navedeni metod bio prihvatljiv nakon jasnog zahtjeva pobunjenicima da se predaju i jasnog upozorenja stanovništvu da napusti selo i okupi se na lokalnom stadionu, gdje bi im bio dopušten ulaz nakon što bi bili adekvatno pretraženi u slučaju da neko od njih ima oružje?
3. Je li prihvatljivo intervenisati ne koristeći silu? Kojih se alternativnih rješenja možete sjetiti?

Informacije

Međunarodna pravila (takozvana „Ženevska konvencija“) o ratnom pravu ne predviđaju potpunu zabranu upotrebe vojne sile, ali zabranjuju neke vrste intervencija i oružja. Jedan od principa jeste da se vojna sila ne bi smjela upotrijebiti protiv civilnih ciljeva, te ne bi smjela da bude ni neselektivna ni neproporcionalna: na primjer, treba ozbiljno nastojati da se izbjegnju civilne žrtve tako što će se suzdržati od upotrebe najsnažnijih bombi protiv vojnih ciljeva, u situacijama gdje su dovoljne i slabije bombe. Na taj način mogu se izbjeći civilne žrtve i smrt nedužnih učesnika (takozvana „kolateralna šteta“). Međutim, kako je već spomenuto, to ne znači da „Ženevska konvencija“ o ratnom pravu smatra kolateralnu štetu neprihvatljivom, nego je samo uzima u obzir do određene mjere.

Slučaj br. 3

Gospodin X, mlađi čovjek koji radi kao tehničar u lokalnoj bolnici, uvijek pretuče svoju suprugu kada se kući vrati u pijanom stanju. Njegova je supruga jednom obavijestila policiju o tome šta povremeno mora da trpi. Jedna susjetka, koja je sasvim slučajno saznala za to, svjesna je šta se dešava u kući njenih susjeda kada god odatle čuje svađu i viku.

Pitanja:

1. Bi li bi susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Da li bi policija trebalo da interveniše kad od nekoga dobije informacije?

Informacije

“(…) Zemlje članice trebale bi osuditi nasilje nad ženama i ne bi se trebale pozivati na bilo kakve običaje, tradiciju niti vjerske razloge kako bi izbjegle svoju obavezu u smislu eliminisanja nasilja nad ženama. Zemlje članice bi svim sredstvima i bez odlaganja trebale da počnu primjenjivati strategiju eliminisanja nasilja nad ženama, i u tom bi cilju trebale:

(a) razmotriti, ukoliko to već nijesu učinile, ratifikovanje ili potpisivanje «Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena» ili se odreći pridržanog prava u smislu navedene konvencije;

(b) suzdržati se od učestvovanja u nasilju nad ženama;

(c) preduzeti sve neophodne mjere na sprečavanju, istraživanju i, u skladu sa važećom zakonskom regulativom u zemlji, kažnjavanju nasilja nad ženama, bez obzira na to jesu li navedeno nasilje počinili organi vlasti ili fizička lica (...).”

Iz Deklaracije Ujedinjenih Nacija o ukidanju nasilja nad ženama (1993.).

Slučaj br. 4

Leo, 13, je mršav i sitan. Njega često maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovoga puta im je odgovorio da ne bi trebalo da ga stalno maltretiraju, i da se ponašaju kao nepismeni primitivci. Kao rezultat toga, stariji dječaci počinju da ga biju. Leov prijatelj ulazi u dvorište i vidi šta se dešava. I neki ljudi takođe vide šta se dešava dok prelaze preko igrališta na putu do kuće nakon kupovine hrane na pijaci.

Pitanja:

1. Da li bi Leov prijatelj trebalo da interveniše u ovom slučaju? Kako?
2. Da li bi trebalo da stariji ljudi intervenišu? Kako?
3. Koja biste druga rješenja predložili?

Kao dodatni zadatak, učenici mogu osmisliti pismo starijim dječacima u kojem objašnjavaju šta misle o njihovom ponašanju. To bi mogao biti zadatak za rad kod kuće ili za grupe koje brže rade.

Materijal za nastavnike

Međunarodno humanitarno pravo

Šta je međunarodno humanitarno pravo?

Međunarodno humanitarno pravo obuhvata i humanitarne principe i međunarodne ugovore kojima se nastoji spasiti životi i olakšati patnje boraca i civila u oružanim sukobima. Njegov glavni pravni dokument jeste „Ženevska konvencija“ iz 1949. godine, četiri sporazuma koja su potpisale gotovo sve zemlje svijeta. „Konvencija“ definiše osnovna prava boraca koji su povučeni iz vojnih operacija usljed ranjavanja, bolesti ili zarobljavanja, te prava civila. Prateći protokoli iz 1977. godine, koji čine dodatak „Ženevskoj konvenciji“, dalje razrađuju pomenuta prava.

Koga međunarodno humanitarno pravo štiti? Da li međunarodno humanitarno pravo štiti i mene?

Međunarodno humanitarno pravo štiti ranjene, bolesne i zarobljene pripadnike oružanih snaga, kao i civile. Ranjeni i bolesni borci – bez obzira na to kojoj naciji pripadaju – treba da budu zbrinuti prema odredbama «Prve ženevske konvencije». Oni ne smiju biti ubijeni niti podvrgnuti mučenju ili biološkim eksperimentima. Mora im se pružiti adekvatna njega i moraju se zaštititi od pljačke i maltretiranja. „Konvencija“ takođe štiti zdravstvene radnike, vojna vjerska lica, vojne medicinske kapacitete i mobilne jedinice.

Ranjeni i bolesni borci, te borci žrtve brodoloma na moru zaštićeni su „Drugom ženevskom konvencijom“. Njima se pruža ista zaštita kao i borcima na kopnu, prilagođena odgovarajućim uslovima na moru. I brodovi bolnice takođe su zaštićeni.

Ratni zarobljenici (POWs) zaštićeni su „Trećom ženevskom konvencijom“, i mora im se pružiti human tretman, odgovarajući smještaj, hrana, odjeća i medicinska njega. Oni ne smiju biti podvrgnuti mučenju niti medicinskim eksperimentima, te moraju biti zaštićeni od nasilja, uvreda i znatiželje javnosti. Na isti status imaju pravo i zarobljeni ratni dopisnici i civili koji legalno prate vojne snage.

Civili su zaštićeni „Četvrtom ženevskom konvencijom“. U svakom momentu zaraćene strane moraju biti svjesne razlike između civila i pripadnika oružanih snaga i svoje operacije usmjeravati samo na vojne ciljeve. Civilima treba omogućiti što normalniji život. Njih treba zaštititi od ubistva, mučenja, pljačke, odmazde, nasumičnog uništavanja njihove imovine i od zarobljavanja u svrhu držanja talaca. Nihova se čast, porodična prava, vjerska ubjeđenja i običaji moraju poštovati. Okupatorske oružane snage moraju im obezbijediti sigurno snabdijevanje odgovarajućom hranom i lijekovima, kao i uspostavljanje bolnice i sigurnosnih zona za ranjene, bolesne, starije osobe, djecu, trudnice i majke maloljetne djece. „Konvencija“ takođe predviđa zaštitu žena i djece. Bolničko osoblje koje se brine o navedenim kategorijama takođe treba da bude zaštićeno i poštovano.

„Ženevska konvencija“ navodi da humanitarnu pomoć pružaju Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC), nacionalna društva crvenog krsta i crvenog polumjeseca, i druge nepristrasne humanitarne organizacije koje ovlaste zaraćene strane.

Jesu li međunarodno humanitarno pravo i pravo za zaštitu ljudskih prava različiti?

Ima razlike, ali te dvije oblasti prava dopunjuju jedna drugu. Obje nastoje da zaštite pojedince i održe ljudsko dostojanstvo, ali se odnose na različite okolnosti i imaju različite fundamentalne dokumente. Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se u okolnostima konflikta kako bi se ograničila patnja uzrokovana ratom i zaštitili oni koje je zarobila neprijateljska strana. Međunarodno humanitarno pravo u prvom redu se fokusira na zaštitu fundamentalnih prava ranjenih i bolesnih boraca, te boraca žrtava brodoloma na moru, ratnih zarobljenika i civila. Oblast prava koja se odnosi na ljudska prava primjenjuje se u doba mira ili rata, ali se u prvom redu fokusira na zaštitu građana od povreda njihovih međunarodno priznatih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, a koje vrše organi vlasti.

Šta međunarodno humanitarno pravo kaže o djeci vojnicima?

Humanitarno pravo zabranjuje učešće djece u borbenim aktivnostima, ali djeca vojnici i dalje predstavljaju ozbiljan problem u mnogim djelovima svijeta. Međunarodno humanitarno pravo nalaže da se djeca mlađa od petnaest godina ne smiju regrutovati u oružane snage, kao i to da se moraju preduzeti „sve raspoložive mjere“ kako bi se spriječilo direktno učešće djece u oružanim borbama. Prilikom regrutovanja djece između 15 i 18 godina starosti, prioritet se mora dati regrutovanju onih starijih (član 77. Protokol I). Nažalost, broj djece koja postaju vojnici, bilo dobrovoljno ili prisilno, sve više raste. Djeca koja žive u konfliktnim područjima, a osobito ona odvojena od porodice i marginalizovana na neki drugi način, lako mogu postati potencijalni regruti. Djeca su često prisiljena da se pridruže nekoj oružanoj grupi ili postanu borci samo da bi preživjela.

Kada se primjenjuje međunarodno humanitarno pravo?

Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se u oružanom sukobu (ratu) između dvije nacije (međunarodni oružani sukob) ili u unutarnjem oružanom sukobu, kao što je građanski rat.

Primjenjuje li se međunarodno humanitarno pravo u slučaju terorističkih napada od 11. septembra?

Iako se broj poginulih i šteta nakon napada od 11. septembra po obimu mogu svrstati u posljedice rata, ipak nije jasno može li se i u tom slučaju primijeniti međunarodno humanitarno pravo. Ono se primjenjuje u slučaju oružanog sukoba između država (međunarodni oružani sukob), ili u slučaju unutarnjeg oružanog sukoba, kao što je građanski rat. Ukoliko je šokantne napade na civilne ciljeve u New Yorku i Washingtonu izvela teroristička mreža koja djeluje samostalno, onda ti napadi predstavljaju užasan zločin, a ne vrstu ratnih dejstava na koja bi se međunarodno humanitarno pravo primijenilo.

Da li međunarodno humanitarno pravo pruža specijalnu zaštitu ženama?

Pružna. Premda žene imaju istu zakonsku zaštitu kao i muškarci, „Ženevska konvencija“ navodi princip po kome „žene imaju tretman koji je u skladu sa njihovim polom,“ (član 12. „Druge ženevske konvencije“ i član 14. „Treće ženevske konvencije“). To znači da postoji dodatna zaštita koja se odnosi na zadovoljavanje posebnih potreba žena, a koje su posljedica razlike među polovima, čast i čednost, trudnoća i porod. Na primjer, žene ratni zarobljenici i zatvorenici moraju biti smještene odvojeno od muškaraca, i to pod direktnim nadzorom ženskih stražara. Žene moraju biti zaštićene od „silovanja, prisilne prostitucije i bilo kog oblika nepristojne uvrede,“ (član 27. „Četvrte ženevske konvencije, te članovi 75. i 76. „Protokola I“). Prilikom transportne potpore, «trudnice, porodilje i dojilje» moraju imati prioritet (član 70., „Protokol I“). Za dodatne podatke o pitanjima vezanim za žene u oružanom sukobu, ali i o snazi i čvrstini koju su mnoge žene pokazale, vidi nedavno objavljenu studiju o ženama u ratu („Women Facing War“) na stranici www.womenandwar.org.

Kako međunarodno humanitarno pravo štiti djecu?

Međunarodno humanitarno pravo zabranjuje napade na civile i uspostavlja specijalnu zaštitu djece. Svi civili moraju biti zaštićeni od ubijanja, mučenja, krađe, odmazde, nasumičnog uništavanja imovine i zarobljavanja u svrhu držanja talaca. Nihova čast, porodična prava, vjerska ubjeđenja i običaji moraju se poštovati. Okupatorske oružane snage moraju im obezbijediti sigurno snabdijevanje odgovarajućom hranom i lijekovima, te uspostavljanje bolnice i sigurnosnih zona za ranjene, bolesne, starije osobe, djecu, trudnice i majke maloljetne djece. Postoje i posebne odredbe koje se odnose na potrebe djece koja nijesu u pratnji članova porodice, te na njihove psihosocijalne potrebe i porodičnu komunikaciju.

Djeca ispod 15 godina koja nemaju roditelje ili su razdvojena od porodice takođe moraju biti zbrinuta. Mora im se omogućiti da upražnjavaju svoje vjerske običaje i obezbijediti njihovo obrazovanje.

Da li ubijanje civila u ratu predstavlja povredu međunarodnog humanitarnog prava?

Zaštita civila jeste glavni cilj međunarodnog humanitarnog prava. Prema „Četvrtoj ženevskoj konvenciji“, civili moraju biti zaštićeni od ubistva i mora im se dozvoliti da vode normalan život, ukoliko to sigurnosni uslovi dozvoljavaju. Dodatni protokol I iz 1977. godine navodi pojedinosti koje se odnose na zaštitu civila u međunarodnim oružanim sukobima. Iako su Sjedinjene Američke Države potpisale Protokol I, još uvijek ga nijesu ratifikovale. Međutim, Sjedinjene Države naznačile su da će se držati njegovih odredbi, koje mnogi smatraju kodifikacijom opšteprihvaćenog običajnog prava koje se razvijalo stotinama godina.

Osnovno pravilo koje se odnosi na razliku između civila i pripadnika oružanih snaga dato je u članu 48. Protokola I, a koji kaže: „Kako bi se osigurali poštovanje i zaštita civilnog stanovništva i civilnih ciljeva, strane u sukobu u svakom momentu moraju biti svjesne razlike između civilnog stanovništva i pripadnika oružanih snaga, te između civilnih ciljeva i vojnih ciljeva, i u skladu s tim svoje operacije usmjeravati samo na vojne ciljeve.“ Pored zabrane direktnih napada, međunarodno humanitarno pravo takođe zabranjuje nasumične napade na civile. To se, na primjer, dešava kada oružane snage pri napadu na vojne ciljeve ne uzmu u obzir velike posljedice po civilno stanovništvo, član 41. Protokol I.

Međutim, nijesu svi civilni gubici nezakoniti tokom rata. Međunarodno humanitarno pravo ne proglašava oružani sukob nezakonitim, ali pokušava uspostaviti ravnotežu između legalnog i priznatog prava jedne države da napadne odgovarajuće vojne ciljeve tokom rata, s jedne strane, i prava civilnog stanovništva da bude zaštićeno od posljedica ratnih dejstava, s druge strane. Drugim riječima, s obzirom na prirodu oružanog sukoba, međunarodno humanitarno pravo priznaje izvjestan stepen „kolateralnih gubitaka“, što ponekad, nažalost, uključuje i civilne žrtve.

Radni list za učenike 4.1**Pristup rješavanju sukoba u šest koraka**

1. Potrebe strane A a) b) c) d)	1. Potrebe strane B
2. Definisanje problema	
3. Ideje za rješenja a) b) c) d)	
4. Evaluacija rješenja za stranu A a) b) c) d)	4. Evaluacija rješenja za stranu B a) b) c) d)
5. Koje je rješenje najbolje?	
6. Odluči kako i kada će se rješenje evaluirati	

Radni list za učenike 4.2

Scenarijo sukoba

Sukob br. 1

Dva susjeda se ne slažu po pitanju žive ograde koja raste između njihova dva posjeda. Jedan smatra da ta ograda više ne izgleda lijepo i želi da je zamijeni novom ogradom, ali očekuje da njegov susjed snosi polovinu troškova. I drugi se susjed slaže da ograda više nije lijepa, ali ne želi da troši novac na novu ogradu, a istovremeno želi da zadrži ogradu koja će susjedovog psa sprečavati da uđe u njegovu baštu. Povrh toga, ne sviđa mu se to što se njegov susjed uvijek hvališe novim i luksuznim stvarima.

Sukob br. 2

Otac i majka nikako se ne slažu u tome kako reagovati na buku koju njihovo dvogodišnje dijete pravi u stanu. Otac smatra da dijete mora da nauči da se pristojno ponaša, i da to mora početi da uči što ranije. Pored toga, otac želi tišinu u slobodnom vremenu, jer ima veoma naporan posao. Majka smatra da se dvogodišnje dijete ne može uvijek sprečavati u igri ili u plaču, da bi to izazvalo frustracije kod djeteta i naškodilo njegovom razvoju.

Radni list za učenike 4.3

Pet slučajeva suprotstavljenih ljudskih prava

Slučaj br.1

Maks je osmogodišnji dječak koji je teško povrijeđen u jednoj nesreći i hitno mu je potrebna transfuzija krvi u bolnici. Njegov otac, zbog svojih vjerskih ubjeđenja, zabranjuje osoblju bolnice da njegovom sinu daju transfuziju. Njegova majka, kao i sami doktori, želi da spasi dječakov život.

Slučaj br. 2

U jednoj bolnici veoma ograničen broj ljudi radi u Hitnoj službi. Te večeri je puno posla i može se izvršiti još samo jedna hitna intervencija. Kako je dvoje ljudi u životnoj opasnosti, neophodno je napraviti izbor među njima: posvetiti se malom djetetu ili uspješnom biznismenu.

Slučaj br. 3

Gus je uvaženi član jedne vjerske političke partije koja veliki naglasak stavlja na porodične vrijednosti. Jedan novinar, koji posjećuje sjedište te partije, igrom slučaja otkriva niz ljubavnih pisama od osobe X, iz kojih bez sumnje zaključuje da Gus ima vanbračnu ljubavnu vezu. Novinar objavljuje pisma.

Slučaj br. 4

Juko živi u jednoj zemlji trećeg svijeta. Siromašan je, ali ipak uspijeva da zadovolji minimalne osnovne potrebe, mada ne i preko toga. Želio bi da studira, ali mu se za to ne pruža mogućnost. Njegova zemlja mu ne može obezbijediti potrebna sredstva jer joj je ekonomija u veoma lošem stanju i sva sredstva koja ima mora usmjeriti na zadovoljavanje osnovnih potreba stanovništva.

Slučaj br. 5

Lokalne vlasti planiraju izgradnju nove školske zgrade lokaciji koja je jedno od rijetkih mjesta gdje se djeca još uvijek mogu igrati.

Radni list za učenike 4.4

Je li nasilje u nekim slučajevima prihvatljivo?

Slučaj br. 1

Tokom antiglobalističkih demonstracija manja grupa ljudi počela je da baca kamenje na sjedište jedne čuvene transnacionalne kompanije. Policajci koji su bili na licu mjesta to su primijetili i pokušali da uhapsu počinitelje. Tokom te intervencije počinitelji su uhvatili jednog policajca i počeli da ga batinaju.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenje?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija interveniše koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenisati vodenim topom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne interveniše koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Slučaj br. 2

Zemlja X objavila je rat zemlji Y, jer zemlja Y očigledno štiti i čak finansira pobunjeničke grupe koje iz nje djeluju protiv zemlje X. Njena obavještajna služba otkrila je u kojem je selu smještena grupa dobro obučениh i naoružanih pobunjenika, koji su pripremali veliki bombaški napad na jedan važan industrijski cilj.

Pitanja:

4. Bi li bilo prihvatljivo da država X bombarduje selo tako da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
5. Bi li navedeni metod bio prihvatljiv nakon jasnog zahtjeva pobunjenicima da se predaju i jasnog upozorenja stanovništvu da napusti selo i okupi se na lokalnom stadionu, gdje bi im bio dopušten ulaz nakon što bi bili adekvatno pretraženi u slučaju da neko od njih ima oružje?
3. Je li prihvatljivo intervenisati ne koristeći silu? Kojih alternativnih rješenja se možete sjetiti?

Slučaj br. 3

Gospodin X, mlađi čovjek koji radi kao tehničar u lokalnoj bolnici, uvijek pretuče svoju suprugu kada se kući vrati u pijanom stanju. Njegova je supruga jednom obavijestila policiju o tome šta povremeno mora da trpi. Jedna susjetka, koja je sasvim slučajno saznala za to, svjesna je šta se dešava u kući njenih susjeda kada god odatle čuje svađu i viku.

Pitanja:

1. Bi li bi susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Da li bi policija trebalo da interveniše kad od nekoga dobije informacije?

Slučaj br. 4

Leo, 13, je mršav i sitan. Njega često maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovoga puta im je odgovorio da ne bi trebalo da ga stalno maltretiraju, i da se ponašaju kao nepismeni primitivci. Kao rezultat toga, stariji dječaci počinju da ga biju. Leov prijatelj ulazi u dvorište i vidi šta se dešava. I neki ljudi takođe vide šta se dešava dok prelaze preko igrališta na putu do kuće nakon kupovine hrane na pijaci.

Pitanja:

1. Da li bi Leov prijatelj trebalo da interveniše u ovom slučaju? Kako?
2. Da li bi trebalo da stariji ljudi intervenišu? Kako?
3. Koja biste druga rješenja predložili?